

Ἡ νεώτερη (καὶ σύγχρονη) Ποίηση στὴν Παιδεία

Ἡ βασικὴ ἀντίφαση

Πῶς νὰ μελετήσουμε τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν παιδεία καὶ τὴ νεώτερη (καὶ σύγχρονη) ποίηση χωρὶς νὰ ἐμπλακοῦμε στὴ βασικὴ ἐκείνη ἀντίφαση ποὺ δεσπόζει στὸ πνευματικὸ καὶ παιδαγωγικὸ μας παρόν;

Ὅσο ἡ Εὐρώπη εἶχε ὀρμὴ γιὰ τὸ θετικὸ πνεῦμα καὶ τὰ συνακόλουθά του, ἔμεις ἐξυμνοῦσαμε τὴν πενία καὶ τὴ λιτότητα καὶ ρίχναμε τὸ βάρος στὰ «πνευματικά», τὰ «πνευματικά» καὶ τὰ φιλολογικά. Τώρα ποὺ ὁ κόσμος τρομάζει μπροστὰ στὴν ἀπάνθρωπη ὀργάνωση τοῦ περιβάλλοντος καὶ προβληματίζεται πάνω στὸν ἐλεύθερο χρόνο ποὺ ἀποδεσμεύει καί, στὴν ἀγνότερή του μερίδα, φαίνεται ἔτοιμος νὰ προχωρήσει σὲ αὐθεντικότερες καί, ἄρα, σὲ πιο πνευματικές καὶ ἀνιδιοτελεῖς μορφές παιδείας, ἔμεις ἀρχίζουμε νὰ ἐνθουσιαζόμαστε γιὰ ὅσα οἱ ἄλλοι κρατᾶνε καὶ ἐκμεταλλεύονται, ἀλλὰ δὲν ἐμπιστεύονται οὔτε τιμοῦν. Καὶ θὰ πιανόμαστε στὸ δόκανο τῆς πιο ἀθλίας αὐταπάτης, ἂν περνῶσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας γιὰ πρωτοπόρους μετὰ τὴν ἀφελή σκέψη πῶς ἀφοῦ οἱ ἄλλοι μᾶς συναντοῦν, προχωρώντας, ἐκεῖ ποὺ ἔμεις βραδυποροῦμε, ἄρα βρισκόμαστε μπροστὰ καὶ δείχνουμε τὸν δρόμο.

Καὶ πὺς συγκεκριμένα: τὴν ἴδια στιγμή ποὺ διηρᾶμε (καὶ πῶς νὰ μὴ διηρᾶμε;) γιὰ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὰ συναφή, οἱ νέοι ποιητὲς μὲς θρηνοῦν (καὶ δὲν γίνεται νὰ μὴ θρηνοῦν) γιὰ τὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, κ.τ.λ.

Ἐκόντευαν μεσάνυχτα

σὰν εἶπε νὰ ξεθάψει
μὰ χούφτα ἀπ' τὸ ἱερό μας χῶμα
ποὺ σαπίζει κάτ' ἀπ' τὴν ἀσφάλτο.

(Ἑλ. Στριγγάρη, «Ὑπὸ τὸ φῶς
τῶν προδελῶν, 1970

ὁ ἐσκοφῆας ποὺ δρυχίεται
χάρος κίτρινος
ἀπὸ τὰ μάτια
ἐκσπερματᾶνε γράσσο
κι ἀσελγεί
ὁ μανιακὸς νεκρόφιλος
στὸ πτώμα
τῆς ξεριζωμένης λεύκας

(Νίκου Τρίκολα, «Ἀγχιβάση», 1970)

Θάλασσα.

κι ἂν οἱ ἄνθρωποι σκοτώνουν τὰ ζῶα σου
κι ἂν πνίγουν μετὰ πετρέλαια τὸν ἄνθρωπό σου

κι ἂν θάβουν στὴν πίσσα τὰ φύκια σου
συγχώρεσέ τους.

(Λεφτέρη Πούλιου, «Ποίηση 2», 1973)

Ἄλλὰ δρόμος ποὺ νὰ μὴ περνᾶει σύρριζα ἀπὸ τέτοιες ἀπόρητες ἀντιφάσεις δὲν ὑπάρχει. Ἄς τὸν ἀκολουθήσουμε με συνέπεια.

Καὶ ἡ συνέπεια ἀπαιτεῖ θυσίες. Δὲν μπορούμε, αἴφνης, νὰ κρατήσουμε στὴ Μέση Παιδεία τὴ διδασκαλία ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τῶν Ὀμηρικῶν Ἑπῶν καὶ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου καὶ τὴν ἴδια στιγμή νὰ στρώσουμε ψηλὰ τὸ μάθημα τῆς φυσικῆς ἢ νὰ διατηρήσουμε χωρὶς καμμία παραχώρηση καὶ ἀπλούστεψη τὸ τονικὸ σύστημα καὶ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία καί, παράλληλα, νὰ δώσουμε πίσω στὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἐφήβους τὸ χρόνο ποὺ τοὺς κλέβουμε ἀπὸ τὸ παιχνίδι καὶ τὴν οὐσιαστικὴ μάθηση.

Ὁ φιλόλογος καὶ τὰ κείμενα

Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη δοκιμασία γιὰ ἕναν σωστό καὶ ἐμπνευσμένο φιλόλογο, ποὺ στέκει μετὰ τὸ κείμενο στὰ χέρια μπροστὰ στὰ παιδιὰ, ἀπὸ τὴν ψυχικὴ ἔνδεια, τὴν ἀτεχνία καὶ τὴν εὐτέλεια τοῦ κειμένου ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει. Ὅσο πλούσιος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἴδιος, ἐπινοητικὸς (μόλο ποὺ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι σπουδαία ἀρετὴ) καὶ πρόθυμος νὰ ἐμπλουτίσει ἕνα ἀναμικτὸ λόγο, στὸ τέλος φτωχαίνει ὁ ἴδιος, ἀδειάζει καὶ ἀπελπίζεται. Πρὶν ἀν' ὅλα, γιὰτὶ, ἂν ἔχει φιλολογικὴ συνείδηση, ξέρεي πῶς ἕνας τέτοιος ἐμπλουτισμὸς ὀδηγεῖ σὲ ἀνεπίτρεπτη ἐρμηνευτικὴ προδοσία. Ἡ παιδαγωγικὴ σκοπιμότητα δὲν καλύπτει οὔτε δικαιώνει τὸ ἐρμηνευτικὸ ψεῦδος. Ὅσοι φιλόλογοι σὰ διάμεσος ἀνάμεσα στὸ δημιουργὸ καὶ στοὺς κοινονοῦς τοῦ ἔργου πέρεϊν νὰ κεντροῦνται καὶ νὰ συνεπαίρνονται ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ ἐρμηνεύει. Γιὰ πόσον καιρὸ θὰ ὑποκρίνεται δείχνοντας ἐνθουσιασμό γιὰ κείμενα — ἀναγνωσμάτων εἶναι ὁ καθιερωμένος ὁρος — ποὺ νοθεύουν τὴν ἱστορία, ψευτίζουν τὴν παράδοση, ταπεινώνουν τὴν ἴδια τὴ φύση μετὰ τὴ φτώχεια καὶ τὴν κακοζηλία τῶν περιγραφῶν, ἀμβλύουν τὴν εὐαισθησία, στομῶνουν κάθε κόρη σὲ πράγματα, πράγματα καὶ γεγονότα; Πρὶν ἀπ' ὅλα εἶναι ἐπικίνδυνο γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ἡ ἔδρα φθερίζει τὸν ἄνθρωπο, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Ἀλλωστε εἶναι ἀνέντιμο. Ἐχω δεῖ φιλόλογους νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴν αἴθουσα μετὰ ἀπὸ μάθημα νέων ἑλληνικῶν μετὰ τὸ κεφάλι κυρμμένο στὰ χέρια. Ἀπὸ ἀπόγνωση καὶ ντροπῆς.

Ἄν πάλι συμβεῖ ὁ φιλόλογος νὰ μὴν εἶναι ξεχωριστὰ προικισμένος ἄνθρωπος ἢ νὰ μὴ νοι-

άζεται ιδιαίτερα γὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, καὶ τότε ἀκόμη ἡ εὐτέλεια τῶν κειμένων πού καλεῖται νὰ διδάξει, σὲ τίποτα δὲν τὸν σώζει. Γιατὶ ἔτσι δὲν ὑπάρχει κἂν ἡ ἐλπίδα νὰ θεομιμῇ τὴ φωνὴν τοῦ καμιά «μνιας». Ἀντίθετα, ἂν ἔχει μερστὰ τὸν ἑνα κείμενο μεστὸ καὶ ἔνθεο, θὰ μεταφέρει κατὰ ἀπὸ τὸ ῥίγος τῆς δημιουργίας στοὺς ἀρκαούτες του. Γιατὶ ἔδω πὰ συμβαίνει κατὰ ἀπὸ τὰ πὺ παράδοξα. Ζητοῦν, ἔξαφνα, ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους νὰ διδάξουμε «Οἰδίποδα Τύραννο» ἐνὸς Σοφοκλέους ἢ δημιουργοῖα ἐνὸς Θουκυδίδου σὲ γλώσσα πού, ὅσο κι ἂν τὴ σπουδάσαμε, δὲν μᾶς δυνεῖ ἄμεσα· ὅταν ὅμως ἔχουμε νὰ διδάξουμε κείμενα στὴ νέα γλώσσα, τρέμουμε μῆπως τάχα αὐτὰ εἶναι δύσκολα καὶ ἀπληρυστά γιὰ τοὺς μαθητές. Καὶ τὰ πιάνομε μὲ τὴν τσιμπίδα.

Ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο λόγο καὶ τὸ μοναδικὸ (καὶ ἄρα ἐπικίνδυνον γιὰ πολλὰ) κάλλος τοῦ μᾶς προστατεύει ἡ χρονικὴ ἀπόστασις, τὸ γλωσσικὸ φράγμα, ἡ «διακριτικὴ» διδασκαλία πού ἀμβλύνει καὶ ἀπονεκρώνει τὴ λειτουργικότητά του, προβληματικὴ καὶ ἐξ ὑπαρχῆς ἀμφίβολη μέσα σ' ἕναν κόσμον πού ἀναδραμεῖται συνεχῶς σὲ βάσεις ριζικὰ διάφορες ἀπὸ κείνες πού ἐπέδωκαν τὶς ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴν Εὐρώπῃ καὶ (ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ γλωσσικοῦ ὑποδείγματος) στὴν παιδεία τῆς χώρας μᾶς. Ἀπὸ τὸν νεοελληνικὸν λόγον (δημοτικὸν καὶ ἐπὶ ὀνόματι) μᾶς προφυλάσσει ἡ ἐκλογὴ τῶν κειμένων καὶ ἡ οὐδέτερη, ἐπιφυλακτικὴ καὶ ἀνευρετὴ διδασκαλία.

Οἱ μαθητὲς καὶ τὰ κείμενα

Καὶ ὅμως τὰ Νέα Ἑλληνικά εἶναι τὸ μάθημα ἐκεῖνο πού καὶ ὑποφερτὰ μόνον νὰ διδάσκηται, κάνε τὰ μάτια τῶν παιδιῶν νὰ λάμπουν. Τὸ ξέρουν ὅσοι ἔτυχε νὰ διδάξουν ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια σὲ φροντιστήρια ἐφημερία νέων ἑλληνικῶν κειμένων. Ἐποχὴ τοῦ Πολυτεχνείου ἡ τῆς Ἱατρικῆς ἔτρεχαν στὶς αἰθουσες πού διδάσκονταν νέα ἑλληνικά καὶ ὄχι λίγες φορές χειροκροτοῦσαν ἐμπνευσμένους ἐφημερίτες πάνω σὲ ἀξιόλογα κείμενα. Καὶ γιατί νὰ τὸ κρύψουμε; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὄχι λίγα παιδιά μὲ μεγάλῃ νομοσύνη πού σπουδάζουν ἱατρικὴ ἢ θετικὲς ἐπιστῆμες ἀγαποῦν τὸ μάθημα καὶ, συχνά, δείχνουν πὺς ἔτυποι καὶ ἐνήμεροι πάνω στὴ σύγχρονον λογοτεχνία καὶ ποίησι ἀπὸ ἄλλους πού τρέπονται σὲ θεωρητικὲς κατεχθύνσεις ἢ πού σπουδάζουν φιλολογία χωρὶς ἰδιαίτερη κλίση. «Προστρέχουν» — γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ καθαρὸν ῥῆμα — ἀπὸ μόνου τους στὴν Τέχνη τῆς Ποίησης, γιατί διασθάνονται ὅτι δὲν ὑπάρχουν στεγανά στὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ὅταν θέλουν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ μονομέρεια καὶ ἀποκλειστικότητα πού φέρνουν μαζί τους οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἡ τεχνολογία, ὅπως, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, καὶ οἱ στενὰ φιλολογικὲς σπουδές.¹ Συμβαίνει ἀκόμη, ὄχι σπάνια, μαθητὲς πού φοιτοῦν στὶς δύο τελευταῖες τάξεις νὰ ἔχουν γευθεῖ κατὰ ἀπὸ τὸ νεώτερον λυρισμὸ καὶ νὰ εἶναι κάπως ἢ καὶ καλὰ εἰδοποιούμενοι πάνω

σὲ θέσεις τῆς σύγχρονης κριτικῆς. Γιὰ τὰ ποιούμενα αὐτὰ παιδιά τὸ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, ὅπως γίνεται σήμερα κι ἀπὸ τὰ κείμενα πού γίνεται, εἶναι ἀληθινὴ δοκιμασία.

Τίποτε δὲν δείχνει τόσο τὸν ἀναχρονισμὸν καὶ τὴν ἀτομία πού χαρακτηρίζουν τὴν παιδεία μᾶς ἀπὸ τὸ ξεφύλλισμα τῶν «Νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων» τῆς τῆς ΣΤ' Γυμνασίου (ἀνατύπωση 1969). Ἄν ἐξαίρεσουμε ἕνα ἀσήμαντο καὶ ἀνάηχο ποιημάτιο τοῦ Σ. Σκιπῆ, πού ἀναφέρεται στὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς, ἡ πὺ προχωρημένη χρονολογικὰ αἰχμὴ τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ, ὅπως ἐμφανίζεται στὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιον γιὰ τοὺς τελειόφοιτους, δὲν ἔξερα νὰ πᾶνω — κάτω τὸ 1920, χρονιά πού τυπώθηκαν οἱ «Σκιεὲς» τοῦ Α. Πορφύρου.

Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνα κομμάτι γραμμένον ἀπὸ ποιητὴ τῆς γενιάς τοῦ '30 καὶ τῶν ρευμάτων πού πῆγασαν ἀπ' αὐτῆς ἡ πού τὴ διαδέχτηκαν. Μιὰ ἀπὸ τὶς γόνιμες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας παραμένει ἀγνωστὴ, ἀνεκμετάλλευτὴ καὶ ξένη. Κρατᾶμε μακριὰ ἀπὸ καὶ ποιητὲς σάν τὸν Ἀγγελὸ Σικελιανό, πού τ' ὀνομά τους καὶ οἱ ἀφορισμοὶ τους γιὰ τὴν ποίησι ἔχουν περάσει κίτλας σὲ εἰδικότητα ἐξ ἑνὰ βιβλίου², ἀλλ' ὄχι καὶ στὰ δικὰ μᾶς σχολικὰ βοηθήματα. Κι αὐτὸς ἀκόμη ὁ Κ. Παλαμᾶς ἀνηλογοῖται χωρὶς φροντίδα, ὁ Κ. Καρυτάκης, δρόσημον ἀνάμεσα στὴν παλὰ καὶ τὴ νέα ποίησι, οὔτε πού μνημονεύεται.

Τὰ Νέα Ἑλληνικά κεντρικὸ μάθημα

Στὴ μέση βαθμίδα μᾶς νεοελληνικῆς παιδείας τὴν κεντρικὴ θέση θὰ ἔπρεπε ἀπὸ χρόνια πολλὰ νὰ κρατοῦν τὰ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ, γλώσσα καὶ λογοτεχνία, ἰδιαίτερα ὁ ποιητικὸς λόγος, καὶ αὐτὸς πάλι ποτὲ χωρὶς νὰ ἐμπλοκεῖται ἀπὸ τὴ νεώτερη καὶ σύγχρονον καθε φράζα δημιουργία. Τὸ μεγαλύτερον μέρος (δύο πρὸς ἕνα, τὸ πολὺ) τοῦ διδακτικοῦ χρόνου πού προσφέρεται γιὰ τὰ γλωσσικά καὶ φιλολογικά μαθήματα, ἀνήκει στὰ Νέα Ἑλληνικά, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ λαλιά μᾶς καὶ αὐτὴ ἡ λογοτεχνία μᾶς. Ἡ θέση τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν στὴ μέση παιδεία πρέπει νὰ ὁρισθεῖ κατὰ τὴν πραγματικὴ καὶ οὐσιαστικὴ τῆς ἀναλογίας πρὸς τὸ παρελθόν, χωρὶς ἄλλο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ παρὸν τῆς γλώσσας, τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐνεργοῦ παιδείας καὶ τῆς ζωῆς. Ἡ ἄμεση (ὑποδειγματικὴ) ἐπίδρασις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς στὸν καθαρὸν καὶ τὴ διαμόρφωσις τῆς νέας γλώσσας ἔχει λήξει ἱστορικὰ καὶ ἔξαεραστεί.³ Ἄν, διαχρονικά, τὰ νέα ἑλληνικά εἶναι ἀθεμελιώτα καὶ ἄρριζα χωρὶς τὰ ἀρχαία, αὐτὰ ἐδῶ χωρὶς τὰ νέα καὶ τὴν ἀντιπεμενικὴ τους ἀνταπόκρισι πρὸς ἐκεῖνα παραμένουν μέσα στὸ δικὸ μᾶς συγχρονικὸ σύστημα σώμα νεκρὸ καὶ ὑποχρεώοντι τὴ γλώσσα, τὴν παιδεία καὶ τὴ ζωὴ σὲ σπασμωδικὲς ἀντιθέσεις.

Ἐξ ἄλλου ἡ νεώτερη καὶ σύγχρονον λογοτεχνία καὶ ποίησι δείχνει καθαρά καὶ ποιὰ εἶναι σήμερα ἡ γλωσσικὴ μᾶς κατάστασι καὶ

ποιά ή δυναμική της τάσης, κατά πού τείνει και μέλλει νά πορευτεί, όταν την άπειλευθερώ-
σουμε από τις λογής λογής νομοθετικές ή άλλες πέδες. Κινείται σ' ένα πύο διαμορφωμέ-
νο αστικό χώρο. Δέν υπηρέτησε γλωσσικές ή αστικό χώρο. Δέν υπηρέτησε γλωσσικές ή
προκαταλήψεις και διαμάχες. 'Από δεσποζου-
σες τάσεις ήθελε πύο κοντά στη φυσική όμιλία,
χαμηλού και ιδιωτικού τόνου στον Γ. Σεφέρη,
άμεσον και άνοιχτού στην ποίηση πύο γράφε-
ται τά τελευταία αυτά χρόνια. Για πρώτη φο-
ρά μετά τό 1888 (και, βέβαια, μετά την ίδρυ-
ση του νέου κράτους και την άπόφαση γιά τόν
καθαρό της γλώσσας) γράφοντας οι ποιητές
μας δέν σκέπτονται πρώτα - πρώτα ποιά γλώσ-
σα θά ευνόησουν, δέν διαδηλώνουν σαν τό πύο
σπουδαίο τό γλωσσικό τους φρόνημα.

Σέ χωριστό κεφάλαιο του μελετήματος αυ-
τού θά δούμε πώς και πόσο συμβάλλει ή νεώ-
τερη (και σύγχρονη) ποίηση στη λύση του
επισκοπικού προβλήματος. 'Η διγλωσσία πύο έ-
ξακολουθεί νά μαστίζει και νά διχάζει τη
γλωσσική συνείδηση (και, άρα, τη συνείδηση
στο σύνολό της) είναι, βασικά, σήμερα, πρό-
βλημα εκπαιδευτικό. Μέσα στην παιδεία θά
δούμε την αίσθηση των όρίων και της ισορ-
ροπίας και θά στηρίξουμε τη μάθηση και την
καλλιέργεια στο μόνο όργανο έπικοινωνίας με
τόν έαυτό μας και τούς άλλους, πύο έχουμε,
στη μητρική γλώσσα. 'Από εδώ ξεκινώντας θά
κατακτήσουμε στη Μέση Παιδεία την άπτική
και θά άπενέσουμε, όσο τό μπορεί ό καθένας,
πύο κορυφές, τά φαραγγια και τις άκτές της
μάς και ένιαίως έλληνικής γλώσσας, ή, κατά
την καύχηση του ποιητή και τό φοβερό χρέος
πύο φέρνει μαζί της ή ανάκληση της γνώστης
φράσης του Δ. Σολωμού γιά τη γλώσσα και
την έλευθερία.

ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ μου έδωσαν έλληνική·

τό σπίτι φτωχικό στις άμμουδιές του 'Ομή-
ρου.

Μονάχη έγνοια ή γλώσσα μου στις άμμουδιές
του 'Ομήρου.

('Οδ. 'Ελύτη, «Τό "Άξιον 'Εστί»)

Και δέν είναι μόνο γιά τη γλώσσα και την
τύχη της πύο τά Νέα 'Ελληνικά έπαύλαται
να κρατήσουν την κεντρική θέση στην Μέση
Παιδεία. Μέσα στα υπερεθνικά σχήματα του
παρόντος και στα διαφανόμενα οικονομικά
του μέλλοντος, ή, ακόμη, στις μονομερείς έ-
ξαορτήσεις, τά Νέα 'Ελληνικά θά άποθούν τό
πύο άμεσα δραστικό και σταθερό στήριγμα της
ένεργυ (όχι της πλασματικής) νεοελληνικής
συνειδήσεως.

Και τίποτε άπολύτως δέν δείχνει, όσο γίνε-
ται νά κρίνουμε γιά πράγματα τόσο μακρυνά
άκμή, πώς μπορούμε νά θυσιάσουμε τη συνεί-
δηση αυτή, έστω και άν ή έγνοια μας είναι μόνο
γιά τη βιολογική και οικονομική μας έπιβίωση.

Με τό νά άπαρηγοιόμαστε την έθνική μας ιδιο-
μορφία, όση και όπου είναι βιώσιμη, δέν προδι-

νουμε μόνο τούς έαυτούς μας, φτωχαίνουμε, έ-
πως τό είπαν κώλας, τόν κόσμο όλόκληρο.

'Από την άλλη μεριά, θεμελιώνοντας την
παιδεία πάνω στη νεώτερη και σύγχρονη λογο-
τεχνία και ποίηση μένουμε κοντά στα εύρωπαϊ-
κά και (άπό πολλά χρόνια τώρα) άμερικανικά
πράγματα, ενώ, την ίδια στιγμή, διασώζουμε
την ιθαγένειά μας, στα πύο άθθεντικά και έ-
δραία της στοιχείας, στη γλώσσα, τη φύση και
τις διαπλαστικές τους άρετές.

Γιατί ιδιαίτερα ό ποιητικός λόγος;

Χωρίς, καθόλου, νά παραβλέψουμε τό διή-
γημα, τό μυθιστόρημα, τό θέατρο, τό δοκίμιο,
κ.λ., ή ποίηση είναι πύο πάνω της θά στηρί-
ξουμε κατά κύριο λόγο, στα πλαίσια του μα-
θήματος των Ν. 'Ελληνικών, την παιδευτική
μας προσπάθεια. Γιατί εδώ είναι πύο τό νεοε-
λληνικό πνεύμα έδωσε μέχρι σήμερα τούς έντε-
λέστερους και πύο ευσυνόπτους καρπούς του.
Και με τί άλλο θά παιδεύσουμε παρά με ό,τι
άριότερο και πληρέστερο έχουμε;

'Αλλ' ακόμη γιατί στους καιρούς μας ή ποί-
ηση πύο, σύμφωνα με τόν ώραίο και περιεκτι-
κό όρισμό του Χ. Μαλεβίτη, «μυθολογεί την
άρρητη αίσθηση των όρίων του άνθρώπου»,
είναι τό έχαστο καταφύγιο τόν άνθρώπου.

Κι άν μας μέλλεται μιά «έλληνιστική» ή και
«ρωμαϊκή» περίοδος — σκοτεινότερη, άλμυνη,
γιατί τό πρότιμο τώρα δέν θά έχει ούτε στο
παρομικρό την πληρότητα και την λάμψη της
κλασσικής άρχαιότητας — στη στάχτη της ποι-
ήσεως θά άνασκαλεύουμε γιά μιά στάθα άρε-
της και άκραιωτήτας. Κι όσο γιά τώρα και σε
καιρούς όλιγοπιστίας στην ποίηση διοχετεύε-
ται τό ρυγός του μυστηρίου. Τό βάθμα εδώ λει-
τουργεί χωρίς τόν καταναγκασμό της άθθεντίας
και την καχυποψία πύο έκτρέφει ή μισαλλοδο-
ξία. 'Περβαίνει τά φράγματα πύο όρθώνει ή
λογική χωρίς νά προκαλεί τις πολλαπλές της
άναστολές.

'Αργά στη μεγάλη άπ' την άντήχηση αίθουσα
σίμως τό κλουβί ό γενειοφόρος κι άνοιξε τό
καγκελάκι. Τόσος μόχθος αιώνων γιά μιά κί-
νηση μικρή σαν τού κλειδούχου πύο όλοι την
εϋχονταν αλλά κανείς δέν την άποτολμούσε.

('Οδυσσεά 'Ελύτη, «Τό φωτόδεντρο και
ή δεκάτη τετάρτη όμορφιά», 1971)

Σε καιρούς πύο και ή ίδια ή γνώση χάνει
τη δροσιά της καθώς άποκόβεται όλοένα και
περισσότερο άπό την πηγή της, τό θαυμα-
σμό, και ύποδουλώνεται σε άλλότερους και ύ-
ποπτους σκοπούς, ή οικειότητα με την ποίηση
βοηθεί σ' ένα όρθό γνωσολογικό προσανα-
τολισμό. 'Ετσι ό Μάρτιν Χάιντεγκερ θέλκει
πώς άπό τούς τρεις κινήσεις πύο άπτελούν τη
σκέψη «ό καλός, και συνεπώς ό σωτήριος κίν-
δυνος είναι ή γειτονία με τόν ποιητή πύο τρα-
γουδάει». 'Ακόμη και σε μās εδώ ή φιλοσοφι-

κή διερεύνηση επικαλείται ποιητικές μαρτυρίες για να στηρίξει υπαρκτάς εκδοχές. «Η διαίσθησις τῆς διαλεκτικῆς τοῦ χρόνου», γράφει καθηγητής Ε. Μοντασόπουλος, «εἶναι ἀμεσώτερα εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὁ σχετικὸς πρὸς ἐκείνην ἄγων τῆς συνειδήσεως ἐξεικονίζεται ἐντελέστερον». Καὶ ἕνας νέος πὺν ὠριμάζει μέσα του ἡ ἀπόφασις νὰ ἀρσιωθεῖ στὴν ἐπιστήμην καὶ τὴ γνώσῃ ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθεῖ ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς στίχους τοῦ 'Ελύτη, ἀπὸ τὴν ἴδια παραπάνω συλλογῇ:

Καὶ νὰ μάθεις ὑπάρχουνε χιλιάδες τρόποι ἀλλὰ νὰ
μπείς ἔτσι στὰ μέλλοντα θέλει εὐπιστία
θέλει νὰ 'χεις γνωρίσει τὴ Μαρία τὴ μεγάλη
καὶ τὴ Μαρία τὴ μικρὴ πὺν τὸ ρόδι δάσυνε στὸ
κρεβάτι
κι εἶναι Μάιος πάντα ὡς τὸ πρῶν.

«Ἡ ποίησις», ὅπως ἔχουν πεῖ, «συνδυάζει τὴν καθαρότητα τῆς γνώσεως μὲ τὴς ἀστραπὲς τῆς διανοήσεως».⁵

Σὲ καιροὺς ὅπου οἱ ἰδεολογίες καὶ τὰ πολιτικὰ σχήματα χρησιμοποιοῦν καὶ σήπονται, στὴν ποίησιν καταφεύγουν οἱ πὺν τολμηρὲς φιλοδοξίες τοῦ ἀνθρώπου καὶ μέσα τῆς θὰ περάσουν τὴ χειμερία τους νάρκη, ἂν στὸ μεταξὺ μὴ παγωνιά χωρὶς προηγουμένο δὲν ματαιώσει τὰ πάντα.

Μὰ κάποτε πὺν ἡ κρύα σιωπὴ θὰ περιδρέχει
τὴ γῆ
κάποτε πὺν θὰ στερέψουν οἱ ἄσημες φλυαρίες
κι ὅλοι τους θὰ προσμένουν σίγουρα τὴ φωνὴ
θ' ἀνοίξω τὸ στόμα μου
θὰ γεμίσουν οἱ κῆποι μὲ καταρράχτες
στὶς ἴδιες βρώμικες αὐλὲς τὰ ὀπλοστάσια
οἱ νέοι ἔξαλλοι θ' ἀκολουθοῦν μὲ στίχους χω-
ρὶς ὕμνους
οὔτε ὑποταγὴ στὴν τρομερὴ ἐξουσία.

Πάλι σὰς δίνω ὄραμα.

(Μιχάλη Κατσαρού, «Κατὰ Σαδουκαίων»)

Σὲ μὴ ἐποχὴ ὅπου, ἀκριβῶς γιατί εἶναι ζοφερὴ καὶ ἐγκυμονεῖ πολλὰ, ἀποζητᾶμε ὅτι εἶναι ἐξυφωτικό καὶ ἀπελευθερωτικό μέσα στὸν ἄνθρωπο, ὅτι ἀντιστρατεύεται στὴν ἀδράνεια καὶ τὴν ἀπολίθωση, ἡ παιδεία ὀφείλει νὰ συμπορευτεῖ μὲ τὴν ποίησιν, ὅσο αὐτὴ μάχεται ἀκόμη στὶς ἀκραιῆς ἐπάλξεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν «κρούει τὸ μονόχορδο τῆς κολακείας». (Α. Κάλβος)

«Ἡ σύγχρονη Ποίησις», γράφει στὰ 1963 ὁ Γ. Θέμελης, «δὲν εἶναι, σὰν ἄλλοτε ἴσως, μὴ ἐκδήλωση τοῦ πνεύματος πλάι στὶς ἄλλες, μὰ ὁλοκληρωτικὴ παρουσία καὶ ἀγωγή». 6α

Ποίηση καὶ Παιδεία! Γιατί ὅχι; Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι πιασμένες χερί - χερί. Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν εὐκολὴ συγκατάβαση κρύβεται ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος. Κάτω ἀπὸ τὴς ἐπιτα-

γὲς μίᾶς δῆθεν παιδαγωγικῆς σκοπιμότητος καὶ εὐπρέπειας διαλέγοιμε καὶ κρατοῦμε γιὰ τὴν παιδεία κάθε τι τὸ ἐπιφαντικὸ καὶ τὸ νόθο.

Γιὰ μὴ ἀναθεμελίωση τοῦ μαθήματος

Κι ὅμως πλήρη, πλούσια καὶ σωστὰ ἀναγνωστικά εἶναι ἡ βάση γιὰ νὰ διδάξουμε ἕνα (καὶ μὲ ἕνα) μάθημα πὺν στηρίζεται σὲ κείμενα ἐντελούς λόγου. Θὰ προσπαθοῦμε νὰ διατυπώσουμε ἐδῶ τὶς ἀρχὲς πὺν πρέπει νὰ διέπουν τὴν ἐπιλογὴ (σὲ συνάρτηση πάντα μὲ τὴ διδασκαλία) τῶν κειμένων, ἐφαρμόζοντάς τὶς ἐιδικότερα στὴν περιοχὴ τῆς νεώτερης ποιήσεως (ἀπὸ τὸ '30 - 35 καὶ πέρα). Αὐτὸ καὶ γιατί ἡ περιοχὴ αὐτὴ παρουσιάζει ξεχωριστὰ προβλήματα καὶ γιατί χωρὶς τὴν γενναία τῆς συμβολῆς σὲ ποιητικὴ καθαρότητα ἀποαδῆχστε διδακτικὴ ἀνθολόγησι θὰ εἶναι λευγὴ, ἱστορικὰ ἀνακριβὲς καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ στενότητά τῆς ἀπόρροφον γιὰ τὸ πνευματικὸ παρὸν πὺν μέσα του ζοῦν χειραγωγούντες καὶ χειραγωγούμενοι.

Ποιούς λόγους θὰ εἶχε ἀραγε νὰ ἐπικαλεστεῖ κανεὶς γιὰ νὰ ἐξημενεύσει τὸ τραγικὸ παρῶδοσ: ἡ παιδεία ἐνὸς κράτους πὺν συμπλήρωσε μὴ 150)ετία ἱστορικοῦ βίου νὰ ἀπαξιώνεται θεληματικὰ ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας μὴς τεσσαρακονταετίας.

Τὸ ἐπιχείρημα πὺς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς πὺν ἀνοίξαν τὶς νέες κοίτες στὸ λυρικό λόγο εἶναι ἀκόμη στὴ ζωὴ καὶ δὲν ἔχουν κλειθεῖ ὀριστικά τὸ ἔργο τους, δὲν φαίνεται βάσιμο. Γιὰ τὸ ἔργο τῆς γενιάς τοῦ '30 καὶ ἀκόμη περσότερο γιὰ τὴν μεταπολεμικὴ ποίησιν ἡ ὀριστικὴ κρίσις, βέβαια, ἐκκρεμεῖ καί, χωρὶς ἄλλο, ὑπόκειται σὲ ἀναθεωρήσεις καὶ ἐπανετιμήσεις, ὅπως, ἄλλωστε, τὸ ἔργο κάθε γενιάς. Καὶ ἐμβάλλεται νὰ ἐκκρεμεῖ.

Κάθε ἐποχὴ ἔχει χρεὸς νὰ ἀντιμετωπίζει ἐξ ὑπαρχῆς τὸ ἔργο πὺν ἔδωσαν οἱ προηγουμένως. Ἀλλὰ κρίνεται κρίνεται. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ παρελθόντος ἡ αὐτοῦ πὺν τείνει νὰ γίνεῖ παρελθὸν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἔργου ἐπικίνδυνο καὶ ἀπαυτεῖ τόλμη.

Ἔτσι, θὰ ἦταν τάχα βλαπτικὸ ἢ, μήπως, ἀντίθετο, σωτήριο γιὰ τὴ σχολικὴ παιδεία, ἀπὸ δεύτερο μιστὸ τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ ἐθνικὴ αὐτογνωσία στηριζόταν στὸ σολωμικό ἔργο ὅπως τὸ ἔδωσε ἀπὸ τὸ 1859 ἡ ἐκδοσις τῶν «Ἐὺ ρ ι σ κ ο μ ἔ ν ο ν» τοῦ κορυφαίου μας ποιητῆ;⁶

Εὐκόλα, βέβαια, θὰ ἀντιπαρηγόρησον πὺς ἀπαυτώντας κάτι τέτοιο μεταφέρουμε ἀνθάρετα στὸ παρελθὸν κυττάρια πὺν μορφώθηκαν σὲ πολλὴ μεταγενέστερη ἐποχὴ, σὲ πρόσφατη σχεδόν, μὲ τόσο κόπο καὶ μέσα ἀπὸ τόσες πλάνες, διαταγμὲς, λησιμηνίες καὶ παλινδρόμησης. Θὰ μᾶς θυμίσουν ἀκόμη πὺς τὸν ἴδιο ἀκριβῶς χρόνον πὺν πέθανε ὁ Δ. Σολωμός στὴν Κέρκυρα (1857), ὁ Σπ. Δ. Βυζαντινὸς ἔγραφε, στὴν Ἀθήνα, τὸν πρόλογο στὴ δεύτερη ἐκδοσις τοῦ «Λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς

διαλέκτου», ὅλο χαρὰ πού, καθὼς φανταζόταν, θὰ ξεδιάλυνε, ὅπου καὶ νὰ τὴν τοῦ ὄνειρο του γιὰ τὴν βαθμυδὸν ἀναζωοποιῶν τῆς προγονικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχαίας γλώσσης».

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀτολμία καὶ τὴν τυφλὴν ὀλοκλήρου σχεδὸν αἰῶνα - πὺν κατανόησι, ἱστορικά, γιὰ τὸ παρελθόν - ἐμείς ὀφείλομε νὰ θυγάλομε διδάγματα γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Προκαταλήψεις καὶ προσκύρωση

Κι ὅμως δὲν εἶναι καὶ λίγες οἱ προκαταλήψεις πὺν ἔχει ἀκόμη καὶ σήμερα νὰ ὑπερνικήσῃ ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν καὶ ἰδιαίτερα ἡ εἰσαγωγὴ τῆς νεώτερης ποιήσεως. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὥστόσο, μερὰ οὐ κατηχητῆς Α. Πολίτης δὲν ἀρνήθηκε στὴ νεώτερη ποίησιν τὴν πανεπιστημιακὴ προσκύρωση ἀπὸ τὸ 1949. Στὸ ἐναρκτήριο μάθημά του παρατηροῦσε:

«Θὰ μοροῦσα νὰ φτάσω ὡς τὴ σύγχρονὴ μας ποίησιν καὶ νὰ δείξω καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιο πράμα: πὺς καὶ οἱ νέοι μας ποιητῆς, πὺν εὐκολα γίνονται ὁ στόχος τῶν πολλῶν, ξεκινοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῆς ἴδιας ἀνησυχίας καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ προβλήματα πὺν ἀντιμετωπίζουν καὶ οἱ ὁμότεχνοὶ τους στὴ Δύση —προβλήματα καὶ ἀνησυχίες πὺν εὐκολα δὲν τῆς ὑποψιάζεται ὁ «μέσος» ἀνθρώπος, καὶ γι' αὐτὸ διάζεται νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ποίησιν τότε γι' «ἀκατανόητη» καὶ τότε γιὰ ξενότροπη ἡ μίμησις ἄλλη. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὺς στοὺς ὁπαδοὺς κάθε νέου κινήματος κατατάσσονται καὶ οἱ ἀνάδαθοι θανμαστές τοῦ κάθε ξενικοῦ καὶ εὐκολοι μιμητῆς τοῦ κάθε καινούργιου. Ὅμως, στὴν ἔξέταση πὺν ἐπιχειροῦμε ἐδῶ, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ πλῆθος τῶν οὐραγῶν, ἀλλὰ οἱ λιγοστῆς προσωπικότητες τῶν πρωτοπόρων».⁷

Τρία χρόνια νωρίτερα, τὸν Μάιο τοῦ 1946, ὁ ἴδιος καθηγητῆς ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ «Ὁμίλου Λαϊκῶν Ἀναγνωστηρίων», στὴν Πάτρα, ἔξη μῆνες προτοῦ γραφεῖ ἡ «Κίχλη» τοῦ Γ. Σεφέρη καὶ πολλὰ χρόνια (ἔντεκα πᾶνω—κάτω) προτοῦ ὀλοκληρωθεῖ ἡ σύνθεσις τοῦ Ἄξιον Ἑστὶ τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη, συγκαταριθμοῦσε ἀνάμεσα στῆς μορφῆς τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ τὸν Σεφέρη καὶ τὸν Ἐλύτη, στὴ σειρά: Λαϊκὸς τραγουδιστῆς (δημοτικὴ ποίησις) Βισσ. Κορνάρου—Δ. Σολωμός—Κ. Παλαμᾶς—Ἀγ. Σικελιανός—Γ. Σεφέρης—Ὁδ. Ἐλύτης. Ἀπὸ τὴν ἐπισκόπησιν αὐτὴ ἔξαιρουσε τὸν Α. Κάλβο καὶ τὸν Κ. Καβάφη ἐγιατὶ εἶναι κορυφαῖοι ἀλλὰ μοναχικοί».⁸

Χρειάστηκε νὰ περάσουν—πόσα ;—εἴκοσι τοῖα μὲ εἴκοσι ἔξη χρόνια (1946)49 - 1972) 73) μέχρως ὅπου πανεπιστημιακὸς δάσκαλος, ὁ νέος καθηγητῆς Γ. Μπαμπινιώτης μνημονεύει στὴν Ἀθήνα, τὰ ἴδια ἐκεῖνα ὀνόματα, διδάσκοντας στὸ Δ.Μ.Ε. καὶ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχο-

λῇ, στὴν προσπάθειά του νὰ μνήσει φιλόλογους καὶ φοιτητῆς στὴ σύγχρονὴ δομικὴ καὶ μετασχηματιστικὴ γραμματικὴ καὶ στῆς νέες (γιὰ μᾶς) ἀπόψεις γιὰ τὸ ὕφος καὶ τὴ μελέτῃ τῶν κεμένων.

Ἀπὸ τὴ μὴ πανεπιστημιακὴ ἀλλὰ αὐστηρὰ φιλογραφικὴ κριτικῇ, ἡ μαρτυρία ἀντῆκε στὸ παρὸν (Δ. Μαρωνίτης, Τ. Λυγδάνης). Μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ὑποκειμενικὴ συχνά, ἀλλὰ μαχόμενὴ καὶ εὐτολμὴ κριτικῇ πὺν ἀποκορυφώθηκε στὴν «Εἰσαγωγὴ στὴ νεώτερη ποίησιν» τοῦ Ἀ. Καραντῶν καὶ στὰ μελετήματά του γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ Γ. Σεφέρη, ἔρχεται τώρα νὰ κρίνει μετὰ λόγου καὶ νὰ ἐξηγνέφει ἡ φιλογραφικὴ μέθοδος.

Ὁ καθηγητῆς πὺν θὰ διδάξει αὐριο «Ἄξιον Ἑστὶ» τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη θὰ χρειαστεῖ ὄχι μόνον γενικῆς καὶ συνθετικῆς κρίσεως, ἀλλὰ, προπάντων, ἐξηγητικὰ σχόλια καὶ θεμελιωμένες θεωρήσεις τῶν λεπτομερειῶν καὶ τοῦ συνόλου. Κι ὅσο γιὰ ποιητῆς ἡ τάσεις μὲλις προγενέστερες ἡ σχεδὸν παρᾶλληλῆς πρὸς τὴ γενεὰ τοῦ '30 (Γ. Βαφόπουλος, Γιάννης Ρίτσος, Νικηφόρος Βρεττάκος, Ἄρης Δικταῖος) ἡ γιὰ τὴν καθαντὸν μεταπολεμικὴ (ὑποστυσιακῇ) ποίησιν οἱ μαρτυρίες μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν πανεπιστημιακὴ προσκύρωση ἡ ἐπαρκὴ διδλογογραφικὴ τεκμηρίωσις, ἀλλὰ γι' αὐτὸ, βέβαια, εὐθύνεται ἡ ἰσχυρότητα τῆς ὅλης μας πνευματικῆς ζωῆς καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια.

Ἰάρχουν, ὥστόσο, τρία διβλία πὺν παρὰ τὸν ὑποκειμενικὸν τους, σὲ πολλὰ, χαρακτηρὰ πείθουν ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν αὐτοτέλεια καὶ ἀξία τῆς μεταπολεμικῆς ποιήσεως πὺν προῖποθετεῖ τῆς φιλοσοφίης τοῦ ὑπαρξισμού. Τὰ διβλία αὐτὰ εἶναι: «Ἡ νεώτερη ποίησιν στὴν Ἑλλάδα» (1955) τοῦ Πέτρου Σπανδωνίδη, «Θεωρία ποιήσεως» τοῦ Ἀρη Δικταῖου καὶ, πὺν πολλὸ, τὸ δεύτερο μελετήμα «Θεωρία συγχοῦνου ποιήσεως», δημοσιευμένο τὸ 1956, «Ἡ νεώτερη ποίησιν ἡ μᾶς» (1963) τοῦ Γ. Θέμελι καὶ, πρὸσφατα, «Ἡ σύγχρονὴ ἑλλληνικὴ λογοτεχνία (1945—1970), Ἰ Ποίησιν» (1971) τοῦ Μ. Μερακλή.

Καὶ θὰ ἦταν, βέβαια, περισσότερα καὶ πὺν εὐμέθοδα, ἀν οἱ φιλόλογοι δὲν ἀδρανοῦσαμε ἀσυχώρητα. Καταφεύγομε συνήθως στὸ ἐπιχειρημα πὺς, μιά καὶ ἡ χρονικὴ ἀπόστασις εἶναι μικρῇ, ἡ φιλογραφικὴ θεώρησις ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ καὶ ἀπροκατάληπτη. Διευρύνουμε αὐθαίρετα, λίγο πολύ, τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς μαγικῆς κάπως ἀποστάσεως καὶ ὅπως καὶ νὰ ἦναι ὑπερβάλλομε σὲ ἐπιστημονικὴ ὑπευθυνότητα, ὅταν μὲλις καὶ μετὰ βίας συμπεριλαμβανόμε τὸ ἐργὸ τοῦ Κ. Παλαμᾶ στὴν ἐξηγητικὴ καὶ διδασκτικὴ μας περιοχῇ. Μεγάλῃ εἶναι πᾶνω σ' αὐτὸ ἡ εὐθύνη τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐιδικότερα, τῶν ἐδρῶν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Καὶ ἐνῶ, βέβαια, ὁ κάτοχος τῆς ἐδρας ἔχει ἀπὸλυτον δικαίωμα νὰ στρέφει τὴν ἐρευνητικὴν του

προσπάθεια σὲ περιοχὲς καὶ μεγέθη πού τὸν ἐλκύουν, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως μεριά ἡ ἴδια ἡ Σχολὴ καὶ οἱ πανεπιστημιακὲς ἀρχὲς ὀφείλουν νὰ καλύπτουν διδασκαλὶα ὅλη τὴν ἔκτασιν τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς καὶ νὰ μὴ ἀποθαρρύνουν τοὺς νέους ἐρευνητὲς πού θέλουν νὰ στραφῶν στὴ μελέτῃ τῆς νεώτερης λογοτεχνίας καὶ ποιήσεως.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰ. Συκουριᾶ, πού μολοντί ὄχι εἰδικὰ νεοελληνιστὴς δὲν δίστασε νὰ στραφῇ στὴ μελέτῃ καὶ ἀνάλυσιν τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύρτου» τοῦ Παλαμᾶ, παραμένει φωτεινόν. Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, συνιστοῦσε νὰ εἰσαχθῶν στὴ Μέση Παιδεία καὶ κείμενα ζώντων λογοτεχνῶν.⁹

Καμιά, λοιπόν, δυσπιστία ἢ προκατάληψη δὲν μᾶς καλύπτει τὴν ἀπάργνησιν τοῦ λυρικοῦ πλουτοῦ σαράντα κοντὰ χρόνων.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς νεώτερης ποιήσεως στὴν παιδεία θὰ ἦταν τὸ πρῶτο βήμα στὴν ἀναγνώριση τῆς κεντρικῆς θέσεως τῶν ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ. Θὰ ἀνταποκρινόταν ἐπίσης στὸ αἶτημα τῶν νέων γιὰ μιὰ ἀμεσότερη σύνδεση τῆς παιδείας μετὰ τὴ ζωὴ, τὸ παρὸν καὶ τὴν πραγματικότητα.

Ἐκλογὴ καὶ διδασκαλία τῶν κειμένων

Οἱ ἀρχὲς πού θὰ ἀπολουθῶσιν στὴν ἐκλογὴ καὶ ἐπιμελεία τῶν κειμένων δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι οὐσιαστικῆς καὶ ὁμολογῆς μετὰ τὸ πνευματικὸ παρὸν σ' ὅτι πῶ γόνιμο, αὐθεντικὸ καὶ ἀπελευθερωτικὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ μέλλον του ἔχει.

α) Ἡ ποιότητα, πρῶτος ὅρος. Σὲ καμμιὰ σκοπιμότητα, παιδαγωγικὴ τάχα ἢ ἄλλη, δὲν ἔχουμε δικαίωμα νὰ θυσιάσουμε τὴν πληρότητα καὶ τὴν οὐσία. Ἄν παιδεῖται κάτι εἶναι ἡ ποιότητα. Πῶς γίνεται νὰ ὀξύνουμε τὴν ἀσθητικὴ κρίσιν ἢ νὰ φρονηματίσουμε παιδιὰ καὶ ἐφήβους μετὰ ἀτεχνον, ἀδαθῆ καὶ ἀχυρένιο λόγο; Ὅσο τουλάχιστον πρόκειται γιὰ μαθητὲς τῶν δύο τελευταίων τάξεων τὸ κριτήριον τῆς ποιότητος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι τὸ ἴδιον πού θὰ ἴσχυε γιὰ ἕναν ὄμοιον ἄνθρωπον. Ἀς μὴ ξεγελιάσουμε. Ἄν ὀρίσσουμε οἰσστὸ νὰ διδάσκουμε σὲ ἀγόρια καὶ κορίτσια πού δὲν ξεπέρασαν τὰ δεκαοχτὼ τὶς «Γρωάδες» τοῦ Εὐριπίδου ἢ τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλέους, θὰ διδάσκουμε, ἐπιβαλοῦμενοι τάχα ἀδυναμία κατανόησεως καὶ βιάσεως, γιὰ πού ἄραγε ποιήματα τοῦ Δ. Σολωμοῦ, τοῦ Ἀ. Κάλβου ἢ τοῦ Ὀδ. Ἐλύτη; Ἡ ποιότητα δὲν ἐκφαλίζει ποτέ.

Ἀς μὴ ξεχνᾶμε ἀκόμη πῶς γιὰ πρώτη φορὰ ἴσως στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας οἱ νέοι ὄχι μόνον μετέχουν στὸν πολιτισμὸ ὅλον ἐνα καὶ πὺ νοερός, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ καὶ καιρία τὸν διαμορφώνουν οἱ ἴδιοι ἀποφασιστικά. Στὴν παιδεία δὲν ἔχει σημασία μόνον πὺς καὶ τί διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ποῖα διδάσκει. Καὶ τὰ παιδιὰ πού καθελώνονται σήμερον στὰ θρανία τῶν τελευταίων τάξεων ὠρμαίνον νοερίτερα καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή «μορφωτικῶν»

δυνάμεων πού δὲν ἐλέγχονται ἀπὸ τὴ σχολικὴ παιδεία.

β) Ἡ ποιότητα σὲ συνάρτησιν μετὰ τὸ φρονηματισμὸς (ἐθνικὸ) σκοπὸ τοῦ μαθήματος.

Ὅσο πρόκειται γιὰ ἐντεχνον λόγο, ὁ φρονηματισμός (ἠθικὸς καὶ ἐθνικὸς) δὲν γίνεται παρὰ νὰ ἀσκηθῇ μέσα ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν καὶ τὶς συμφωνεῖς χρυσταλλώσεως τῆς. Τὸ Κάλον ποτε καὶ σὲ καμμιὰ περίπτωσιν δὲν ταπεινώνει τὸ ἦθος καὶ δὲν ἀπονευρώνει τὴ ψυχὴ. Ἀντίθετα. Αἰφνης πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ «ΑΣΙ-ΟΝ ΕΣΤΙ» τοῦ Ὀδ. Ἐλύτη εἶναι ἀληθινὰ ψυχαγωγικοὶ, ὀδηγοῦν καὶ προσανατολίζουν δηλαδὴ τὶς ψυχὰς σὲ ἐθνικὴ αὐτογνωσία, ὅχι σὲ κείνον τὸν κοῦφον κομπασμὸ πού καλλιέργει ἡ σχολικὴ ρητορεία ἀλλὰ σὲ μιὰ ἀγρυπνίαν καὶ προβληματικὴν συνειδησίην πού ταυτίζει τὸ ἀληθινὸ μετὰ τὸ ἐθνικόν, κατὰ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Σολωμοῦ. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὸν ψαλμὸ Ζ':

ΗΡΘΑΝ

ντυμένοι «φίλοι»

ἀμέτρητες φορὲς οἱ ἐχθροὶ μου
τὸ παμπάλαιον χῶμα πατώντας.

Καὶ τὸ χῶμα δὲν ἔδωσε ποτὲ μετὰ τὴ φτέρ-
να τους.

Ἔφεραν

τὸ Σοφόν, τὸν Οἰκιστὴ καὶ τὸ Γεωμέτρην,
Βίβλους γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν,
τὴν πᾶσαν Ὑποταγὴν καὶ Δύναμιν,
τὸ παμπάλαιον φῶς ἐξουσιάζοντας.

Καὶ τὸ φῶς δὲν ἔδωσε ποτὲ μετὰ τὴ σκέπη
τους.

Οὔτε μέλισσα κἂν δὲ γελᾶστικὸ τὸ χρυσὸ ν'
ἀρχινίσει παιχνίδι·
οὔτε ξέφυρος κἂν, τὶς λευκὲς νὰ φουσκά-
σει ποδιές.

Ἔστησαν καὶ θεμέλιωσαν

στὶς κορφάς, στὶς κοιλάδες, στὰ πόρτα
πύργους κραταιοὺς κι ἐπαύλεις
ξύλα καὶ ἄλλα πλεούμενα,
τοὺς Νόμους, τοὺς θεσπίζοντας τὰ καλὰ καὶ
συμφέροντα,

στὸ παμπάλαιον μέτρο ἐφαρμόζοντας.
Καὶ τὸ μέτρο δὲν ἔδωσε ποτὲ μετὰ τὴ σκέπη τους.

Οὔτε κἂν ἕνα χνάρι θεοῦ στὴν ψυχὴ τους
σημάδι δὲν ἔφησε·
οὔτε κἂν ἕνα βλέμμα ξωθιάς τὴ μιλιὰ τους δὲν
εἶπε νὰ πάρει.

Ἔφασαν

ντυμένοι «φίλοι»

ἀμέτρητες φορὲς οἱ ἐχθροὶ μου,
τὰ παμπάλαια δῶρα προσφέροντας.

Καὶ τὰ δῶρα τους ἄλλα δὲν ἦσαν
παρὰ μόνον σίδερον καὶ φωτιά.

Στ' ἀνοιχτὰ πού καρτέρωναν δάχτυλα
μόνον ὅπλα καὶ σίδερον καὶ φωτιά.

Μόνον ὅπλα καὶ σίδερον καὶ φωτιά.

Ὁ ψαλμὸς αὐτὸ πηγάζει ἄμεσα ἀπὸ τὴν
«Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Πανελλήνιον
κοινόν» τοῦ Π. Γιαννόπουλου, πού κανένα

αναγνωστικό δὲν ἐπιτρέπεται πᾶν νὰ ἀγνοεῖ, ἔν θέλοντι νὰ συζητήσουμε τίμα καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν παιδεία τὸ κρίσιμο καὶ πάντοτε ἀνοιχτὸ θέμα τοῦ ἀναπότρεπτου διασμοῦ πὺν ὑπέστη τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸν εὐρω-παῖκὸ πολιτισμὸν:

«Ὁπωσδήποτε κατὰ τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ση-μεῖον, τῆς ἐπομένῃς τῆς ἀπελευθερώσε-ως μῆς πῆχης γῆς, μετ' ὁπῶν ἀνοιγμὰ τῶν ματιῶν μετὰ τὸν ἐπιβεβλημένον Τουρκικὸν Λήθαργον, ἡ φυλὴ εὐρέθῃ διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὴν ζωὴν τῆς, ἐνώπι-ον ἐνὸς Κολοσσιαίου Κόσμου Ἄλλου, ὁ ὁποῖος ἔγινε κατὰ τὸν Ἔπνον τῆς, ΚΟ-ΣΜΟΤ ΞΕΝΟΤ ἐπιβάλλοντος μετ' ἡν Τρισάβραρόν του Δύναμιν καὶ μετὰ Κα-νόνια του, τὴν χάθε Ἐθνολογικὴν, Πολι-τικὴν, Πνευματικὴν Ἰδέαν ἕως τὴν τελευ-ταία βίδα καὶ κομμῖ, ἐννοῶν ὁ φιλόανθρω-πος καὶ Χριστιανὸς καὶ φιλελεύθερος καὶ Τρισευγενὴς πολιτισμένος!... νὰ χρησιμο-ποιεῖ ὅλα τὰ Μικρὰ Κράτη ὡς ἀποπατητή-ρια τῆς Ἐμπορικῆς καὶ Βιομηχανικῆς δυσκοιλιότητός του...»¹⁰

Ὁ ποιητὴς Ἐλύτης ἀπὸ τὸ 1944 κιάλας πα-ρατηροῦσε:

«Ὁ Γιαννόπουλος καὶ ὁ Δραγούμης εἴκοσι ἡ τριάντα χρόνια μετὰ τὸν ἄεθρον θάνατό τους, δὲν ἔχουνε, ὄχι, δὲν ἔχουνε ἀκόμα πεῖ τὴν στερνὴ τους λέξη».¹¹

Στὸν Ζ' Ψαλμὸ τ' Ὁδ. Ἐλύτης ὑποβάλλει ἄμεσα καὶ διανεγέστατα ὅτι ἡ δικτικὴ σοφία, ἀρχιτεκτονικὴ, ἐπιστήμη, τὸ δίκαιο καὶ ἡ τε-χνικὴ, στὸ σύνολό του ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἔμεινε ἕξενος στὸ πομπάλαιο (ἐλληνικὸ) χῶμα, φῶς καὶ μέτρο.

Στὸ ἴδιο μάλιστα ἔργο ὁ ποιητὴς στοὺς δραματικὰ γενναίους τοὺς ὁραματισμοὺς τοῦ Ἐκτου ἀναγνώσματος (Προφητικῷ) προβλέ-πει καὶ ὑποδεικνύει τὴ θεμελίωση ἐνὸς ἐλληνι-κοῦ Δικαίου καὶ τὴ νομοθετικὴ ρύθμιση τῶν διανθρωπίνων σχέσεων πάνω σὲ αὐθεντικὰ ἐλ-ληνικὴ βάση:

«Βλέπω τὰ χρώματα τοῦ Ὑμνοῦ στὴ βάση τὴν ἱερὴ τοῦ Νέου Ἀστικῷ μας Κώδικα».

Ἀλλὰ στὴν πὺδ σημαντικὴ ἀπὸ τῆς τελευ-ταίης του συλλογῆς, «Τὸ Φωτὸ δέντερο καὶ ἡ Δεκάτη Τέταρτη Ὁμορφιά» (1971), στὸ ἀκροτελευτίο ποίημα, ἐπανέρχεται καὶ πικραμένος ὅσο ποτὲ ἄλλοτε μιλάει γιὰ μὴ ἀποκατάσταση τῆς αὐθεντικῆς ἐλληνικότητος πὺν ἔχουν ἀμαρῶσαι καὶ ἐπαυλῆσαι διαδοχι-κῆς ξένες ἐπιδράσεις.

Ἀντίθετη (ὅσο καὶ συνεπὴς στὸ πνεῦμα τῆς ἐξομνήσεως τοῦ 1909—12) εἶναι ἡ στάση πὺν ἐκφράζει ὁ Κ. Παλαμᾶς στὸ ποίημα «Τμνος τῶν Αἰώνων» (Πολιτεία καὶ μονα-ξιά») κηρύσσοντας πῶς ἡ χώρα ἀφομοίωσε τὰ ξένα στοιχεία (ἀρχιτεκτονικὰ ρωμαϊκὰ λεί-ψανα, ὀθωμανικὰ τίτσηματα, σλαβικὰ τοπωνύ-μια καὶ λέξεις), τὰ ὑπόταξε στὸ μέτρο καὶ στὸ

φῶς, τὰ ἐξευγένισε καὶ τὰ μπόλιασε μετ' ὁ δι-κό της πνεῦμα.

Σὲ μὴ παιδεία πὺν θέλει νὰ εἶναι ἀνοιχτὴ καὶ νὰ προβληματίζει τῖς συνειδήσεις πάνω στὰ μεγάλα ἐθνικὰ θέματα, ποιήματα, σὰν αὐτὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Ἐλύτη πρέπει νὰ ἀντι-παράβλλονται καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ρηματικὴ τοὺς στοιχείωση πὺν ἀφηνόμαστε δάσκαλοι καὶ παιδιὰ στὴν ὅποια ποιητικὴ τοὺς ὑποβολὴ πὺν ἀφυπνίζει, προβληματίζει καὶ, ἄρα, γνήσια παιδαγωγεῖ.

Παιδαγωγία ἐθνικὴ—τί πὺδ σπουδαῖο;— μετ' ἡν ποίηση! Ναί. Ἀλλὰ μετ' κείμενα αὐθεντι-κά καὶ μετ' φῶδο πάντα στὴν ψυχὴ μὴ ξεφυ-γουμε ἀπὸ τὸ δίδαγμα τοῦ Σολωμοῦ, μὴ προ-δώσουμε αὐτὸ τὸ λίγο πὺν μένει ἀκόμη μέσα μας ἀπὸ τὴν ἀμεσότητα τῆς γλώσσας, συνει-δητοποιώντας οἱ ἴδιοι πρῶτον—καὶ πάλι μετ' ἡ βοήθεια τῆς ποιήσεως—πὺσο δύσκολο ὄχι μόνο γιὰ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους νὰ ἐπαρουμε θέση στὴ γῆ, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ γῆ, πὺν διάζει ἡ σύγχρονη τε-χνικὴ, νὰ δέσουμε μετ' ὁ χῶμα, ὅπως ἔδεναν παλότερα μονεὲς καὶ ἐκκλησιεῖς, σπῖτια καὶ ἀρ-χοντικά, σὰν τὸν καὶ τῆς Παναγίας στὸ νησά-κι τῆς Κυπριανῆς κοντὰ στὴ Σίφνο καὶ τὴ νο-νὴ τῆς Παναγίας τῆς Χορδωιάτισσας στὸ βο-νὸ προφήτη Ἡλίου, στὴν Ἀμοργὸ, πὺν μνη-μονεῖ οἱ Ἐλύτης στὸ ποίημά του Θεοκτι-στῇ:

Καὶ νὰ πάρεις θέση στὴ γῆ σὰν τὴν Κυπρια-νὴ στὴ Σίφνο ἢ στὴν Ἀμοργὸ τὴ Χορδωιάτι-σα δύσκολο

πολὺ

Θέλει χάδι τὸ χῶμα καὶ ψιθύρισμα παρόμοιο μετ' ὁ καβαλάρη στὸ αὐτὸ τοῦ ἀλόγου. Καὶ τὸ ρῆγμα μέσα σου

Καὶ νὰ μὴν ἔχει κιάλας ἀπ' τῖς πέτρες γίνεαι ἀντιληπτὸ ἀλλὰ νὰ περπατᾶς ξυπόλητος λίγη χαρὰ νὰ δώσεις

τῆς τσοκνίδας

Ἡ ἀναφορὰ στὸν Ψαλμὸ Ζ' τοῦ «ΑἶΤΙΟΝ ΕΣΤΙ» καὶ στὰ ἄλλα ὁμόκεντρα ποιήματα εἶ-ναι μόνο ἐνδεικτικὴ. Κείμενα ὅπως αὐτὰ ἐδῶ ἔχωμε ἀπὸ τὴν ποιητικὴ τοὺς ἐμπνοὴ καὶ τὸ λυρικό ὁίστρο προσφέρουν ἀπῶς στοιχεῖα πὺν πάνω τους ὁ διδάσκων μπορεῖ νὰ στηρίξει τὸ φρονηματιστικό του ἔργο.

Ὁ φρονηματισμὸς, ὡστόσο, τότε μόνο θὰ προχωρήσει σὲ βάθος, ὅταν ἀσκηθεῖ μετὰ ἡ διατὰ μέσα πὺν ἡ ποίηση ἀναγνωρίζεαι σὰ δι-κά της, μετ' ἡ γοητεία καὶ τὴν ὑποβολή, εἰν φαντασία καὶ λόγῳ κατὰ τὸ καθαφι-κό ρῆμα. Δὲν θὰ ὠφελήσουμε ἀληθινὰ τὰ παι-διὰ παρὰ μόνο ἂν ἀποβάλοιμε οἱ ἴδιοι κάθε τι τὸ προσχηματικό καὶ νόθο.

Ἐχει ὅλο τὸ δίκιο μετ' ὁ μέρος του ὁ Ν. Ἐγγονόπουλος ἔκει πὺν ὀρίζει, εὐκαιρικὰ καὶ μερικὰ ἔστω, τὴν ἀποστολὴ τῆς ποιήσεως, κρι-

νοντας όχι μόνο τώρα σὰ δημιουργός, ἀλλὰ σὰν ἀναγνώστης καὶ κοινωνὸς τῆς ποιήσεως ἄλλου. Γράφει ἀναφερόμενος στὸν Ἀντρέα Ἐλπιερίκο: «Εὐτύχησα ἐπίσης νὰ γνωρίσω κάποιον ἀπὸ κοντὰ τὸν μεγάλο ποιητὴ. Πάντοτε μὲ ἐθέλειαν καὶ καὶ μὲ γοητεύσαν καὶ μὲ παρηγόρησαν στὴ ζωὴ (νὰ ἡ ἀποστολὴ τῆς ποιήσεως!) τὰ ὑπέροχα ἔργα του. Τὰ ποιήματά του, καθὼς καὶ τὰ γραπτά, εἶναι προϊόντα μιᾶς μεγάλης φαντασίας, ἐνὸς πάρα πολλῆς πλουσίον πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ κόσμου, μιᾶς ἀφογῆς ὅσο καὶ θαθεῖας γνώσεως τοῦ ὁραίου καὶ τοῦ καλοῦ».¹² «Θέλεις», λοιπόν, «γοητεία» καὶ «παρομπνῆσι», πὸν πηγάδον ἀπὸ μιᾶς μεγάλης φαντασίας, νὰ τὶ χαίρεται ἓνα ποιητῆς, ὅταν διαβάσει ἢ ἀκούει ἔργα ὁμοτέχνου του. «Ἡ παιδαγωγία τοῦ θαυμοῦ πὸν ἀσχεῖται μὲ τὴν ποίηση, δὲν γίνεται νὰ ἀντιστρατεύεται σ' αὐτά.

Ἄρα ἡ ἐπιλογὴ καὶ διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ περιοριστεῖ μόνο σὲ κείμενα πὸν προσφέρουν ὁμοεσες λαβὲς στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀνάλυση.

Παιδεύουμε ἀληθινὰ μόνον ὅταν βοηθοῦμε τὴ ψυχὴ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν νέων ἀνθρώπων νὰ σταθεῖ καὶ νὰ ἐμβιώσει τὶς ἀρχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἔτσι, ποιήματα ὅπως «Ὁ Τῆνος τῶν Γενναίων (Παραλλαγὴ), ἀπὸ τὴς «Ἐξ ἡ καὶ Μιὰ Τύψεις γιὰ τὸν Οὐρανὸς τοῦ Ἐλύτη φρονιματίζουν ἀποφασιστικότερα ἀπὸ ἄλλα τοῦ ἴδιου ποιητῆ, παρ' ὅλη τὴ μυστηριακὴ καὶ ἐλεγειακὴ του ἀχλὺ ἢ, καλλίτερα, ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς ἀχλὺς.

Μυρίζουν ἀκόμη λιθανία, κι ἔχουν τὴν ὄψη καμένη ἀπὸ τὸ πέρασμά τους στὰ Σκοτεινὰ Μεγάλα Μέρη

Ἄν στ' ἀλήθεια εἴμαστε ἄξιοι νὰ τιμοῦμε τὴ μνήμη τῶν ΓΕΝΝΑΙΩΝ μετὰ τὰ Σολωμικὰ ἀποσπάσματα τοῦ Γ' Σχεδιάσματος τῶν «Ἐλευθέρων Πολιτορχημένων» καὶ τὶς ἐντελέστερες Καλδικὲς ὁδὲς, πρέπει νὰ διαβάσουμε τὸν «Τῆνος τῶν Γενναίων» τοῦ Ὀδ. Ἐλύτη καὶ στὶς δύο του μορφές. Θὰ ἀφήσουμε, λοιπόν, ἔξω ἀπ' τὴν παιδεία στίχους σὰν κι αὐτοὺς ἐδῶ πὸν συνεχίζουν χωρὶς καμμιὰ διδακτικὴ ἀτεχνία καὶ εὐκόλες παραχωρήσεις τὴν παράδοση τῆς καλδικῆς ἀρετολογίας;

Μιὰ σταγόνα καθαροῦ νεροῦ, σθεναρὴ πᾶνω ἀπ' τὰ δάραθρα. τὴν εἶπανε Ἀρετὴ καὶ τῆς ἔδωσαν ἓνα λιγνὸ ἀγορίστικο σῶμα.

Ὅλη μέρα ἡ μικρὴ Ἀρετὴ κατεβαίνει κι ἐργάζεται σκληρὰ στὰ μέρη ὅπου ἡ γῆ σήπονταν, κι εἶχαν οἱ ἄνθρωποι ἀνεξήγητα μελαυοιρήσει.

Ἀλλὰ τὶς νύχτες καταφεύγει πᾶντα ἐκεῖ ψηλὰ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ὄρους, καθὼς μέσα στὰ μαλλιαρὰ στήθη τοῦ Ἀντρός.

Καὶ ἡ ἄχνα πὸν ἀνεβαίνει ἀπ' τὶς κοιλάδες,

ἔχουν νὰ κάνουν πᾶς δὲν εἶναι λέει κοπνός, μὰ ἡ νοσταλγία πὸν ξεθυμαίνει ἀπὸ τὶς χαρμαῖδες τοῦ ὕπνου τῶν Γενναίων.

Σὲ μιὰ νεαρὴ ἀκόμη καὶ ἰσχνὴ ἐθνικὴ λογοτεχνία ὅπως ἡ Νέα Ἑλληνικὴ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀναζητοῦμε καὶ ὅχι νὰ θυσιάζουμε τὰ γενναίωτα ποιητικὰ συνθέματα. Ἔτσι σ' ἓνα ἀναγνωστικὸ πὸν προσορίζεται γιὰ τὶς δύο τελευταῖες τάξεις τοῦ Γυμνασίου πρέπει νὰ συμπεριληφθεῖ ὁ «Μπολὶβὰρ» τοῦ Νίκου Ἑγγονόπουλου ὅχι, ξεχωριστὰ, γιὰ τὸ ρομαλέο καὶ ἀνδροικὸ του φρόνημα καὶ τὴ στίλβουσα ἑλληνοπρεπεία του, ὅσο γιὰτὶ ἀκριβῶς οἱ ἀρετὲς αὐτὲς ἀναδύονται μέσα ἀπ' τὴν ποίηση, ὁμολογοῦν καὶ συστοιχοῦν πρὸς αὐτή.

Πάνω σ' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ εἶναι ἀπερίφραστος καὶ ἀπροσηματιστος καὶ πὸν πολλὸ ὅσο ἔχει στὸ νοῦ του τὴ σχέση καὶ ἀνταπόκριση ποιήσεως καὶ παιδείας.

Κάθε τι πὸν δὲν τελεῖται μὲ τὴν ποίηση, ἀλλὰ ἐπιζητεῖ νὰ παράξει «προσηματιστὴ τέχνη» εἶναι γιὰ τὴν παιδεία ἀχρηστο καὶ θλαβερό. Ἔτσι ὁ Γ. Σεφέρης παιδεύει σὰν ποιητῆς μὲ δὲν στὸ βάθος ἑλληνικότερο περιεῶσε στὴν ποίησή του, τὸ μὲ τ.ο.ο. Αὐτὸ πὸν κῆποτε φαίνεται μόνο σὰν ὑποτονικότητα δὲν εἶναι, συχνὰ, παρ' ὅ ἡ προσπάθειά του νὰ περιστείλῃ μὲ τὴ γλώσσα κάθε περιεῶσε «θῆμοι» καὶ νὰ κρατηθεῖ μέσα στὰ ὅρια τοῦ «κατ' ἀνθρώπων», ὅπως αὐτὸς ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ φῶς καὶ μὲ θάνατον—ἀκαταπαύστως». (Α. Κάλβος)

Ἄν θέλουμε στ' ἀλήθεια νὰ χειραγωγήσουμε τοὺς ἐφήθους σὲ μιὰ ἀντίληψη βίου πὸν καταράσκει λατρευτικὰ τὴ ζωὴ χωρὶς νὰ συγκαλύπτει τὸ δραματικὸ τῆς βάθος, θὰ ἀνηφοῦσμε μαζί τους ἀπὸ τὸ Γ' τῆς Κίχλης ἢ τὸ ΙΔ' τοῦ τρίτου ἀπὸ τὰ «Τρία Κρυφὰ Ποιήματα» τοῦ Γ. Σεφέρη, στὸ Σολωμὸ, ἀπὸ κεῖ στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καί, ἂν ἀξιωθοῦμε, στὸν Πίνδαρο. Πιστεύω ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα νεοελληνικὰ κείμενα πὸν πρέπει νὰ διδάσκονται οἱ μαθητὲς στὴν ΣΤ' τάξη, ἀφῆνοντας τὰ θρανία, εἶναι τὸ Γ' μέρος τῆς σεφερικῆς «Κίχλης». Αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν ποιητικὴν τοῦ ἀξία «καθ' αὐτήν», καὶ γιὰτὶ ἡ κύμανση ἀπὸ τὸ φωτεινὸ στὸ σκοτεινὸ μέρος τοῦ ἤλου καὶ ἡ συνύφανσή τους σὲ «Ἀγγελικὸ καὶ μαῦρο, φῶς», σὲ «Ἀγγελικὴ καὶ μαῦρο, μέρα» στηρίζεται σὲ μνήμες καὶ μορφὲς πὸν πρέπει νὰ παραμένουν οἰκτὲς στοὺς μαθητὲς, καὶ μετὰ τὴν ἀνακατανομὴ τῶν διδακτικῶν ὥρων ἀνάμεσα στὰ ἀρχαῖα καὶ νέα Ἑλληνικά—στὸ Σωκράτη τῆς Πλατωνικῆς Ἀπολογίας καὶ στὴν Ἀντιγόνη τῆς ὁμώνυμης τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους.

γ) Ἡ ποιότητα σὲ συνάρτηση μὲ τὸ φρονηματιστικὸ (ἠθικὸ) σκοπὸ τοῦ μαθήματος.

Τὸ ἠθικὸ μέρος πρέπει νὰ ἐξεταστεῖ χωριστὰ καὶ ἀνυποκρίτα. Φρόνημο εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ κρατᾶμε στὴ μνήμη μας τὸ σωτήριον φῶς τῆς καθαφικῆς στηλιτεύσεως: «Οἱ τὰ φαιὰ φοροῦντες περὶ ἠθικῆς λαλοῦντες». Μᾶς

προστατεύει από την παγίδα της εύκολης ήθι-
κολογίας. 'Από την άλλη μεριά ως έχουμε πάν-
τα σε φόβο το ένδεχόμενο να προβάλλουμε, α-
θελά μας, την δική μας ήθικη σκληρότητα και
ουδετερότητα στην ευθύτητα και ευαίσθησία
της εφηβείας.

Θά επιμείνω στο πιο ειδιάβολο σημείο, την
έρωτική ποίηση που και σε πλάτος και σε βά-
θος καλύπτει ένα μεγάλο μέρος του νεοελλη-
νικού λυρισμού και, ξεχωριστά, του νεότερου.

Σε μιὰ εποχή όπου το περιβάλλον είτε άμε-
σα (ήμι-επιτρέπονσα κοινωνία όπως λίγο - πο-
λύ τείνει να γίνει ή δική μας) είτε έμμεσα
(ηλεκόραση, κινηματογράφος, διαφήμιση, περι-
οδικός τύπος κλπ.) υποβάλλουν και έγκαθι-
στούν στην ψυχή των εφήβων και των νέων
ταπεινότητα εικόνα για το ανθρώπινο σώμα
και τον έρωτα, είναι υποκριτικό να διασίζουμε
μυροστιά στην ποίηση, παλιά και νέα, που και
εξαγνίζει και έξυγναίνει. 'Ορθότατα, άλλω-
στε, ο σχολικός εκδότης της «Αντιγόνης»
του Σοφοκλέους δεν παράλειψε τους ασύγκρι-
τοι φράσιους εκείνους στίχους, με τους οποίους
ο χόρος άνημνει τον έρωτα (στ. 781—805).

Ειδικότερα, ή νεώτερη ποίηση είτε καταγγέ-
λει, έμμεσα, και υποβάλλει τον έκπαισμο του έ-
ρωτα και την απογύμνωσή του από το μυστη-
ριακό του χαρακτήρα είτε ύμνει και εξαίρει
την άπελευθερωτική του όρμη (υπερρεαλιστές
και σύγχρονοι) ή το υπαξίωκό του βάθος και
την όραση του αιώρηση (υποστασιακοί).

'Η πρώτη γραμμή ξεκινάει από το μικρό έ-
κλεινο όραμα του Τειρεσίας στην «Ερμη-
Χώρα» του 'Ελιοτ (ό άψυχος και χωρίς άνα-
παύηση έρωτας ανάμεσα στη δακτυλογράφο
και στον υπάλληλο πρακτορείου μικροεταρρεί-
ας).¹³

Έγώ ο Τειρεσίας, γέροντας με ρυτιδωμένα
δυσία
διάκρινα τη σκηνή, και προφήτεψα τὰ επίλοιπα
κι έγώ περίμενα τὰν άναμενόμενο ξένο.

Στην νεώτερη ποίησή μας μπορούμε να την
παρακολουθήσουμε στο έργο του Σεφέρη σε
τόνους πάντοτε συγκρατημένους και, το πιο
πολύ, σάν άδυναμία έπικοινωνίας του άντρα
και της γυναίκας και, βέβαια, σε ποιήματα
που έγραφαν νεώτεροι, όπως στην έρωτική
«Σκηνή» του Μ. Σαχτούρη, όπου τα έρω-
τικά σώματα παριστάνονται σά νευρώσαστα,¹⁴

'Απάνω στο τραπέζι, είχανε στήσει
ένα κεφάλι από πηλό
τους τοίχους τους είχαν στολίσει
με λουλούδια
άπάνω στο κρεβάτι είχανε κάψει από χαρτί
δύο σώματα έρωτικά
στο πάτωμα τριγύριζαν φίδια
και πεταλούδες
ένας μεγάλος σκύλος φύλαγε
στη γωνία

Σπάγγοι διασχίζουν το δωμάτιο άπ' όλες
τις πλευρές
δὲ θάταν φρόνιμο κανείς
να τους τραβήξει
ένας άπ' τους σπάγγους έσπρωχνε τὰ σώματα
στον έρωτα

'Η δυστυχία άπ' έξω
έγδερνε τις πόρτες

'Η άλλη γραμμή ξεκινάει από τους άναβου-
στικούς και έκρηκτικούς εκείνους ύμνους των
υπερρεαλιστών για τη γυναίκα και το σώμα
της, όπως αέφνης από την «Ελεύθερη Έ-
νωση» του 'Αντρέ Μπρετόν.¹⁵

'Η γυναίκα μου με μαλλιά φωτιάς από ζύλα
'Η γυναίκα μου με σκέψεις άστραπών και ζέ-
στης

Με μέση κλεψύδρα

'Η γυναίκα μου με μέση σβίδρας άνάμεσα στα
δόντια τίγρης

Σε μās έδώ άναβλύζει και έκπηδά στην
ποίηση του Α. Έμπειρίκου, έκπινάσσεται χωρ-
ματικά στο ποιητικό έργο του Νίκου Έγγονό-
πουλου, αϊθριάζει στους στίχους του 'Οδ. Έ-
λύτη.

'Η υπερρεαλιστική ποίηση κατατείνει σ' ένα
δικό της ιδανισμό και δεν βλέπω τί θα μπορού-
σε να είναι παιδαγωγικότερο από την τέλεια έ-
κωση του άντρα και της γυναίκας μέσα σε
μιὰ άνεμπόδιστη έκλογή, όπως την όραματί-
ζεται ο 'Αντρέ Μπρετόν στο γραπτό του «Α-
πό τον σουρρεαλισμό στα ζωντα-
νά του έργα»: «Στο σουρρεαλισμό ή γυ-
ναίκα θα έχη άνακτηθή και τιμηθή σάν τη με-
γάλη υπόσχεση που έξακολουθεί να υπάρχει με
άφου έκπαρηγοθεί.»¹⁶ Για την «κατ' έξοχήν γυ-
ναίκα» θα μιλήσει και σε μās έδώ ο Α. Έμ-
πειρίκος: «Στά μπράτσα μας άνθoύνε μυγδα-
λιές και από τὰ μάτια μας άνεβαίνουν και κα-
τεβαίνουν οι κλίμακες των άλουργίδων με ζέ-
ση και με ατσαπάνηση χειραφετημένων νο-
σταλγών της κατ' έξοχήν γυναίκας». 'Ο προσ-
νατολισμός είναι σταθερός και ή παιδεία δεν
θα γίνει ποτέ το όχημα της άθθεντικής ζω-
ής, αυτό που όφείλει να είναι, άν δεν άκολου-
θήσει το πρόσταγμα του ποιητή:

Όπως πάντα, κατέβυθον δεξιά,
πρὸς τὰ φωτεινά ξυλάρμενα της άγάπης μας.

(Ν. Έγγονόπουλος)

Και καθόλου παρόδοξο που τὰ δύο αυτά
πρώτα ρεύματα διασταυρώνονται στην ποιητι-
κή έκφορα της διατομής έρωτα και χρόνου:

Πού είν' ή άγάπη που κόβει τον καιρό μονο-
κόμματα στα δύο και τον άπασβολώνει;

(Σεφέρης, «Τό ύφος μιὰς ήμέρας»)

'Ισια να πάει ο χρόνος άλλ' ο έρωτας κά-
θεται

καί ἡ κόβονται στὰ δύο ἢ πού δὲν ἀπαντή-
θηκαν ποτέ.

(Ἑλύτης, «Τὸ Φωτόδεντρο καὶ ἡ Δε-
κάτη Τετάρτη Ὁμορφιά»)

Ἔνα τρίτο ρεῦμα πηγάζει ἀπὸ τὸν συμβο-
λισμὸ καὶ βρίσκει τὶς κοίτες τῆς ὑποστασιακῆς
φιλοσοφίας, πασχίζοντας νὰ εἰσχωρήσει «πρὸς
χώρους ἐνδότερους» (Γ. Βαφόπουλος). Ἡ ποι-
ησις αὐτῇ, ὅπου καὶ ὅσο συναντᾷ τὸν ἔρωτα,
ἀναζητᾷ ἐτῆς ἀγάπης τὸ μέγα περιφραγμα,
διαπορεῖ ὅταν κι αὐτὸ ἀκόμη συντρίβεται
ἀπὸ τὴν «ἔλξη/τῆς μητέρας ἀδύσσου» καὶ μετε-
ωρίζεται ἀνάμεσα γῆς καὶ οὐρανοῦ.

Πῶς ἦτανε κ' ἔγινε
νὰ ρημάξει ἀνασπόντεια
τὸ πολυάνθρον αὐτὸ περιβόλι;
Πῶς ἦτανε κ' ἔγινε
ξαφνικὰ νὰ στερῆσαι
τῆς πολυχλόης αὐτῆς περιοχῆς
τὸ ἀναβρυτήριο πηγᾶδι;

(Τ. Βαφόπουλος)

Κι ὅσο γιὰ τὴ σύγχρονη ποίηση, αὐτὴ πού
διαμορφώνεται μέσα στοὺς πασιμωδικούς ἀ-
γασχηματισμούς τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ
τὴν τελευταία δεκαετία, δοκιμάζει νὰ συναρῶ-
ρεῖ τὴν ἀπελευθερωτικὴ ὁρμὴ τῆς ἐρωτικῆς
πράξης καὶ τὸν αἰσθησιακὸ τῆς πλοῦτο, ὅπου
ἀποτυπώνονται ρυθμοὶ τῆς γενέσεως τοῦ κό-
σμου, μὲ τὴν ὑποστατικὴ συνείδηση τοῦ θα-
νάτου, ἐνῶ ταυτοχρόνα καταγγέλλει τὴ χρη-
σιμοποίηση τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώ-
ματος γιὰ ἀλλοτρίους σκοπούς.

Τὸ παιδευτικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τέτοια ἡ
παράληψα κείμενα εἶναι προτιμότερο ἀπὸ τὴν
ἐκφραστικὴ ἐπιρροή πού ἀσκεῖ μὲ τὴ μεθοδι-
κὴ καὶ ἀκατανίκητὴ ὑποβολὴ ἢ διαφήμιση, ὁ
χαλὸς κινηματογράφος, τὰ φτηνὰ περιοδικά,
πρὶν κατακλύζουν τὶς οἰκογενειακὲς ἐστίες στὴν
πρωτεύουσα καὶ στὶς ἐπαρχίες. Δὲν εἶναι μυ-
στικὸ πῶς οἱ μαθητὲς καὶ μαθήτριες τῶν δύο
ἡ τριῶν τελευταίων τάξεων ἐντρופοῦν στὰ
περιοδικὰ αὐτὰ καὶ ἀπὸ κειν διδάσκονται καὶ
ἄγονται στὴ ρηχὴ αἰσθηματολογία καὶ στὴν
ἐκφραστικὴ σύγχυση. Ἡ μύση τελεῖται, εἴτε
θέλοντες εἴτε ὄχι, μὲ τραυματιστικὴ χυδαίωση
ἀκόμη καὶ μέσα στὰ προαύλια τῶν σχολείων.

Δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ ἐπιμείνουμε ἐδῶ στὴ
χθαμαλότητα τῶν προτύπων τῆς σκηνῆς καὶ
ὁθόνης (μεγάλης καὶ μικρῆς) πού ἀντινοβολοῦν
καὶ δεσπόζουν ἀντανακλαστικὰ στὶς παιδικὲς
συνειδήσεις.

Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν καθολικὴ καὶ ἀπο-
φραυλίσουσα ἀ γ ω γ ἢ ἀς ἀντιδράσουμε ὄχι μὲ
τὴν ὑποκριτικὴ σιωπὴ πού καὶ ἀλλεσφοροῦς
εἶναι καὶ σὸ βάθος συνεργὸς τοῦ Κλαυδίου,
ἀλλὰ μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ποιήσεως, παλη-
ᾶς καὶ νέας. Στὴν ἀνεκτικὴ κοινωνία ὅπου
δραστηριοποιεῖται ἔστω ὠδοήμεθα, ἡ παιδεία
καὶ στὴ δική της αὐτονομία καὶ ἐξυπωριεμένη ἀ-

ποστολὴ ἔχει χρέος νὰ ἀντιτάξει τὸ ἦθος πού
τῆς προσφέρει ἡ νεοελληνικὴ ποίηση ἀπὸ τὸν
ιδανισμὸ τοῦ Σολωμοῦ ἰταλικῶν σχεδιάσμα-
τος («La dona velata» μέχρι τοὺς ἰουδίζοντες
ὀπτασιασμούς τῆς νεώτερης καὶ σύγχρονης ποι-
ήσεως μας.

Ἔνας λοιπὸν ἀνθολόγος πού, πρὶν ἀπ' ὅλα
εἶναι εὐαίσθητος στὴν ποίηση καὶ ἔχει ἔγχο
γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ παιδαγωγία (ὄχι τὸν ἀ-
ποστειρωτικὸ διδακτισμὸ), μπορεῖ, ραβδосо-
πώντας, νὰ βρεῖ τὰ ποιήματα ἐκείνα πού χω-
ρίζ νὰ θολώνουν τὶς συνειδήσεις τῶν ἐφήβων
τοὺς προετοιμάζον γιὰ ὅτι πῶ ὅτι πῶ ὅτι πῶ
καὶ ἀπελευθερωτικὸ κρύβει ὁ ἀνθρώπος.

Ἀναδύεται, ἔξαρνα, στὴ μνήμη μου τὸ κα-
λὸ ἐκείνο ποίημα τοῦ Νίκου Φωκά «Μεαε ru-
ellae», ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ «Κυνήγια ἀ-
πὸ σύγχρονα γεγονότα» (1954).
Καθὼς ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἐρεχεται στὴ γλώσσα μὲ
ἄκρο σεβασμὸ καὶ μ' ὅλη τὴ λεπτότητα πού ἔχει
ἡ φύση του, φέρνει μαζί του κάτι ἀπὸ τὴν ἀπο-
λησμονημένη εὐγένεια τῆς Σολωμικῆς παραδό-
σεως.

Μόνον ἔτσι καὶ μὲ τέτοια ἡ παρόμοια ποιή-
ματα παιδεύοντας—στὴν πιὸ ἀκριβὴ σημασί-
α τῆς λέξης—θὰ συμβάλουμε γιὰ νὰ πάει κά-
ποτε τέλος ἡ μεσοβασιλεία τοῦ κακοῦ, σύμφω-
να μὲ τὸν ὀραματισμὸ τοῦ ποιητῆ Ἑλύτη πού
εὐθὺς ὑπαινίσσεται αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατῆ-
σχυση τῆς ἀγοραίας γοητείας, πού ἀντικρὺ τῆς
ἡ στρουθοκάμηλος τῆς παιδείας μας κρύβει ἀ-
φελέστατα τὸ κεφάλι της στὴν ἄμμο:

«Ἄλλὰ πρὶν, ἰδοὺ θὰ γίνουν οἱ ὥραιοι πού
ναρκισσεύτηκαν στὶς τριόδους Φίλιπποι
καὶ Ροβέρτοι. Θὰ φορέσουν ἀνάποδα τὸ
δαχτυλίδι τους, καὶ μὲ καρφὶ θὰ χτενίσου-
νε τὸ μαλλὶ τους, γιὰ νὰ δελεάσουν τὰ
γύναια. Καὶ τὰ γύναια θὰ καταπλαγοῦν
καὶ θὰ στέρξουν. Γιὰ νὰ ἔβγει ἀληθινὸς
ὁ λόγος, ὅτι σιμὰ ἡ μέρα ὅπου τὸ κάλ-
λος θὰ παραδοθεῖ στὶς μύγες τῆς Ἀγο-
ράς».

Κι ὅσο γιὰ ἓνα γενικότερο καὶ πιὸ οὐσια-
στικὸ ἠθικὸ προσανατολισμὸ μέσα σ' αὐτὸν τὸν
κόσμο πού ζοῦμε καὶ μέσα ἀπὸ τὶς ἴδιες παγί-
δες ἀπ' ὅπου ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας πρέτει
νὰ περάσουμε, ἡ νεότερη ποίηση προσφέρει
τὴν πῶ εὐαίσθητὴ πνεῖδα. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀν-
τλήσω μόνον ἀπὸ τὴν τελευταία συλλογὴ τοῦ
Γ. Σεφέρη, ἡ ποίηση θὰ ἀποκαλύπτει πόσο ἄ-
δειες καὶ ἀνέμπνευστες εἶναι οἱ σύγχρονες μα-
γικὲς, σατανικὲς ἢ ἄλλες τελετουργίες πού ἔ-
χουν ἀρχίσει νὰ μᾶς ξιπάζουν.

Ὁ κόσμος τυλιγμένος στὰ ναρκωτικὰ σεντό-
νια

δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρει
παρὰ τοῦτο τὸ τέρμα.

Στὴ ζεστὴ νύχτα
ἡ μαραμμένη ἰέρεια τῆς Ἐκότης
μὲ γυμνωμένα στήθη ψηλὰ στὸ δῶμα
πασσακαλὰ μιά τεχνητὴ πανσέληνο, καθὼς
δὺὸ ἀνήλικες δοῦλες πού χασμουριούνται

ἀναδεύουν σὲ μπακιρένια χύτρα
ἀρωματισμένες φαρμακείες.

Αὔριο θὰ χορτάσουν ὅσοι ἀγαποῦν τὰ μυρω-
δικά.

Τὸ πάθος της καὶ τὰ φτιασιδία
εἶναι ὅμοια μὲ τῆς τραγωδοῦ
ὁ γυῖφος τοὺς μάδησε κιόλας.

Ἡ ποίηση θὰ ἀντιταχτεῖ σὲ κάθε, ἔστω καὶ
καλοπροαίρετη, προσπάθεια νὰ ἐπιβληθεῖ πά-
νω στὸν ποιητὴ (καὶ πάνω στὸν καθένα μας)
ἀλλότριος προσανατολισμὸς καὶ ἰσοπεδωτικά
ὁρθόδοξη ἢ ξένη, ἀντίθετη στὴ φύση μας, ὀ-
πτική.

Οἱ σύντροφοί μ' εἶχαν τρελάνει
μὲ θεοδελιχοὺς ἐξάντες πετροκαμψήρες
καὶ τηλεσκοπία τοῦ μεγαλώναν πράγματα —
καλύτερα νὰ μέναν μακριά.

Πεῦ θὰ μᾶς φέρουσ τέτοιο δρόμοι;
Ὅμως ἡ μέρα ἐκείνη τοῦ ἄρχισε
μπορεῖ δὲν ἔσθῃσε ἀκόμη
μὲ μιὰ φωτιά σ' ἓνα φαράγγι σὰν τριαντά-
φυλλο
καὶ μιὰ θάλασσα ἀνέερη στὰ πόδια τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ποίηση, τέλος, θ' ἀποκαλύψει τὴν ἥθικὴ
ἀδιαφορία μπροστὰ στὸ φονικό:

Ποιὸς ἄκουσε καταμεσήμερα
τὸ σύρσιμο τοῦ μαχητικοῦ στὴν ἀκονόπετρα;
Ποιὸς καθάλαρξῃς ἤφθε
μὲ τὸ προσάνναμμα καὶ τὸ δαυλό;

Καθένας νίδει τὰ χέρια του
καὶ τὰ δροσίξει.

Καὶ ποιὸς ξεκοίλιασε
τὴ γυναῖκα τὸ βρέφος καὶ τὸ σπίτι;

Ἐνοχὸς δὲν ὑπάρχει, καπνός.

Ποιὸς ἐφυγε

ντυπώντας πέταλα στίς πλάκες;

Κατάργησεν τὰ μάτια τους; τυφλοί.

Μάρτυρες δὲν ὑπάρχουν πιὰ, γιὰ τίποτε.

(Συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Πόσο ὥραϊα ὁ εὐρανόστομος Ἀντώνιος Φα-
τοῦας, ἀπὸ τὸ 1856 (!): «Ὁ μαθηματικὸς ὀ-
μοιάζει μὲ τὸν ποιητὴν κατὰ τὴν αὐστηρότη-
τά της λογικῆς, τὴν ὕλην καὶ τὸν χαρακτή-
ρα» διαφέρουν δὲ κατὰ τὰ χρώματα» ἐπειδὴ εἶ-
ναι ἀχωρομάτιστος ἡ ὕλη τοῦ μαθηματικοῦ καὶ
χρῶμα, ποικιλοχρωμάτιστος δὲ τοῦ ποιητοῦ καὶ
ζοηρά. Ὁ μαθηματικὸς χάνεται εἰς τὰς ἀφαι-
ρέσεις· ὁ ποιητὴς ἀνηφοῦται εἰς τὰ νέφη καὶ
ἀπὸ τὰ ὕψη παρατηρεῖ τὸν πραγματικὸν κό-
σμον· ἡρωῦται εἰς ἰδανικὸν κόσμον, δὲν φεύγει
ὅμως τὸν πραγματικὸν τὸν ὅποιον εἰκονίζει· ἐ-
πειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶναι ἡ πιθανό-
της. Ὡς πρὸς δὲ τὸν χαρακτήρα καὶ ὁ μαθη-
ματικὸς καὶ ὁ ποιητὴς εἶναι ζωγράφοι· ἡ ἀτα-
ραξία τοὺς χαρακτηρίζει· ἀλλ' ὁ μὲν ποιητὴς

ἐξίσταται καὶ εἰς ἑκστασιν ἀταράχως ζωγρα-
φίζει τὸν κόσμον τὸν ὅποιον ἡ φαντασία τοῦ
παρουσιάζει· ὁ δὲ μαθηματικὸς εἶναι χιόνι (...)
Ἀλλ' ὅταν κανεὶς εἶναι καμωμένος ἀπὸ τὸν
Θεὸν ποιητῆς, ὁ περιορισμὸς δαμονίζει τὴν
φαντασίαν· τὸ νερὸν ἐξάπτει τὴν πυρκαϊάν ὅ-
ταν εἶναι μεγάλῃ· ὥστε τὴν ποίησιν τὰ μα-
θηματικά, ὅταν τις ἔχη τῷ ὄντι ποιητικὴν φαν-
τασίαν, τὴν ἐνισχύουν ἀντὶ τὰς τῆς οὐσίας.

2 Βλ. Ζάκ Σαρτιέ καὶ Πέτρον Σεγκρέ,
«Ἡ ποιητικὴ τέχνη», Παρίσι, 1956, σ. 652.

3 Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐγκύκλιος τοῦ Ὑ-
πουργοῦ «ἐπὶ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δη-
μοσίας Ἑκπαιδεύσεως» μὲ ἡμερομηνία 12 Αὐ-
γούστου 1857: «Παρ' ἡμῖν ἡ ἑλληνικὴ δὲν εἶ-
ναι μόνον ἡ ἀρχαία ἐκείνη γλῶσσα, ἣν ἕκαστος
πεπαιδευμένος ὀφείλει νὰ γινώσκῃ· εἶναι ἡ
γλῶσσα ἡμῶν αὐτῶν, ἥς πρὸ πάντων πρέπει
νὰ ὦμεν κάτοχοι· εἶναι ὁ θησαυρὸς ἡμῶν, τὸ
μέγα καὶ ἀκαταμάχητον στοιχεῖον τῆς ἐθνι-
κότητός μας. Καθὼς δὲ οἱ ἐκ γαλλικοῦ τινος
ἢ γερμανικοῦ γυμνασίου ἐξερχόμενοι γράφουσι
καθαράς καὶ χαριέντως τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν,
χωρὶς νὰ ἔχωσι πρὸς τοῦτο τὴν ἀνάγκην πε-
ραιτέρω ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις σπουδῆς, οὐ-
τως οἱ παῖδες ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γυμ-
νασίων ἀπολυόμενοι, πρέπει νὰ γράφωσιν ἐ-
λευθέρως καὶ κομψῶς τὴν ἑλληνικὴν, δι' ἣς
καὶ μόνῃς δύναται ν' ἀναπτυχθῇ καὶ κανονι-
σθῇ ἡ τῆς ὁμιλουμένης πορεία. Τούτου ἕνεκα
καὶ τοῦ νομοθέτου ἡμῶν ἡ μερίμνα, καὶ τῆς
Κυβερνήσεως αἱ προσπάθειαι, καὶ ὁ ζήλος τῶν
διδασκόντων, ὑπῆρξαν ἀείποτε ὑπὲρ τῆς τε-
λείας σπουδῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλῶσ-
σης· διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἐδόθησαν πάν-
τοτε τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλ-
ληνικῶν γραμμάτων ἐν τοῖς γυμνασίοις ἡμῶν.»
Βλ. «Ἡ μεταρρυθμιστὴς πὺν δὲν ἔγινε (Τεκμή-
ρια ἱστορίας) Α', 1821—1834», ἐπιμέλεια Ἀ.
Δημαρά, Ἀθήνα, 1973, σ. 153.

4 Χρῆστον Μαλεβίτσον, «Ἡ ἐσωτερικὴ δι-
άστασις», Ἀθήνα, 1970, σ. 31.

5 Δὲς τὴν «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ὑπερρεαλιστικὴν
ποίησιν» τοῦ Ζάν Λουί Μπεντινὸν στὸ περιοδι-
κὸ «Πάλι», τεῦχος 3, σελ. 65—73. Μὲ Κώ-
στα Ταχτοῦ.

6 Ὁ κ. Κ. Παλαμᾶς ἀπὸ τὸ 1898 τὸ δη-
μοσιεύμα τοῦ «Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀγω-
γὴ» παρατηροῦσε: «Τοιοῦτος, εἰς γραμμὰς γε-
νικωτάτας, ὁ Σολωμὸς καὶ τὸ ἔργον του. Ἀ-
νεγέννησε παρ' ἡμῖν καὶ ἔζησε τὴν ποίησιν, ἡ
ὁποία εἰς ἐμπνευσμένα ἔργα του παρίσταται
ἐν ταύτῃ καὶ ὡς τὸ δραστηκώτατον ὄργανον
τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς».

6α «Ἡ νεώτερη ποίησὶς μας» Ἀθήνα 1963,
σελ. 230

7 «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τόμος τέ-
ταρτος, τεῦχος 3, Ἀπρίλιος 1949.

8 «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τόμος δεύ-
τερος, τεῦχος 12, Φεβρουάριος 1947.

9 «Καὶ ὅμως χρειάζομεθα ἡμεῖς, περισσότε-
ρον ἀπὸ ὅ,τι ἄλλοι λαοὶ διὰ τοὺς συγχρόνους
τῶν λογιότῃν χρειάζονται, τοιαύτας εἰσα-

γωγάς εις τὸ ἔργον τῶν ζώντων λογοτεχνῶν, διότι ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ πρόσφατος εἶναι καὶ δὲν ἔχει ἀκόμη τοὺς ἀναγνωρισμένους «κλαστικούς» της· ἔτσι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν παρὰ ἔκεινοι, νὰ ἐξημενύσωμεν εἰς τὰ σχολεῖα ἔργα συγχρόνων ζώντων λογοτεχνῶν». Βλ. «Ἡ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» στὸ βιβλίο Ἰωάννου Σινκοτοῦ «Μελέται καὶ ἀρθρα», Ἀθῆναις 1956, σελ. 240—256.

10 Βλ. Περικλέους Γιαννοπούλου «Ἐκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήνιον κοινόν», Ἀθῆναι, 1907, ἰδιαίτερα τὶς σελ. 52—53.

11 Βλ. Ὀδυσσεά Ἐλύτη «Ἀπολογισμὸς καὶ νέο ξεκίνημα», στὸ περιοδικὸ «Τὰ νέα Γράμματα», χρόνος Ζ' — Περίοδος Β'. Ἀριθ. 5—6, Ἰουλῆς 1945, σελ. 361.

12 Νίκου Ἐγγονόπουλου «Μὴν ὀμιλεῖτε εἰς τὸν ὁδὴγόν». «Τὰ κλειδοκύμβαλα τῆς σωπῆς», Δευτέρα ἔκδοσις, Ἰκαρος 1966, σελ. 161.

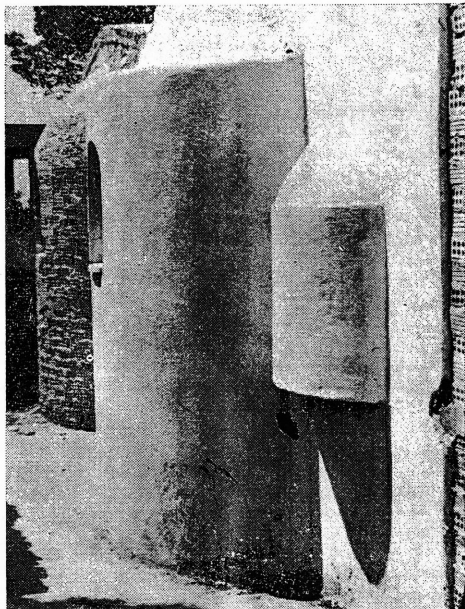
13. Θ. Σ. ΕΛΔΙΟΤ «Ἡ ἔρημη χώρα» («Γ' Τὸ κήρυγμα τῆς φωτιᾶς», στίχοι 215—248 στὴ μετάφραση τοῦ Γ. Σεφέρη) Ἀθῆνα 1936.

14. Μίλτον Σαχτούρη «Μὲ τὸ πρόσωπο στὸν τοῖχο», Ἀθῆνα, 1952.

15. Βλ. κείμενο καὶ μετάφραση ἀπὸ τὸν Ν. Βαλαωρίτη στὸ περιοδικὸ «Πάλι», τεύχος 6, Δεκέμβριος 1966.

16. Βλ. Ἀντρέ Μπερτόν «Μανιφέστα τοῦ σουρρεαλισμοῦ», εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ἑλένης Μοσχονᾶ, ἐκδόσεις «Δωδώνη», Ἀθῆνα 1973, σελ. 149—156.

17. Ἀπὸ τὸ Ἀνάγνωσμα ἕκτο, Προφητικὸ τοῦ «ΑἰΩΝ Εἶσι».

ΜΕΛΕΤΗ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ἄν ἀπομονώσουμε ἀρχαῖες λέξεις, θὰ δοῦμε πὼς ζοῦν πάντα, ἴδιες σήμερα μὲ νέο ἔνδυμα, μὲ δικό μας τρόπο, πὺν μιλάει γιὰ τὸ δικό μας ζήσιμο τῆς ζωῆς. Κι ἂν προχωρήσουμε, θὰ φτάσουμε σὲ γνωστά κι ἀγνωστά: σὲ θέματα γλώσσας πὺν μπορούμε νὰ ξεκαθαρίσουμε καὶ σὲ ζητήματα πὺν εἶναι στιγμὲς ζωῆς, ζωὴ πὺν μιλάει μὲ τὴ γλῶσσα καὶ δὲ σηκώνει ἐπιστημολογίες. Ἔτσι, μπορούμε νὰ μελετήσουμε σύνταξη, τόνους, λεκτικούς συνειρμούς, ρυθμὸ κλπ. πὺν εἶναι ἀπλῶς καὶ ἀκριδῶς ἀντίστοιχα σὲ κινήσεις, στάσεις, ἔφορ ζωῆς κι ὅλα ἐκεῖνα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἄγια, πὺν πάει τὸ τραγοῦδι κι ἡ τέχνη νὰ πεῖ. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ δουλειὰ τῆς σωστῆς ἐπιστήμης;

ἀεὶ κ' ἡς ὄλεθρος — δὲ σὺπρεπε, δὲ σὺμοιαιζε...

ἔξυπνος — ξύπνιος
ὠραῖοι — παλικάρια στὸν καιρό
σας

γενναῖος — ἀπὸ σόι, ἀπὸ σπῖτι
περικλυτός — ξακουστός, ξακουσμένος
πολύτροπος — κοσμογυρισμένος (ἂς δοῦμε καὶ τὸ ἔπος τοῦ Γιλγαμές στὸ προοίμιο, 5η ΤΑΡΙΑ, κι ἂς σκεφτοῦμε πάλι τὴ γλῶσσα)

κυνῶπα — σκυλομούρη!

ὀξυδερκής — κόβει τὸ μάτι του

φύλον ἦτορ — καρδούλα μου

ἄλθεις; — ἀλήθεια;

οὐκ εἰς ὄλεθρον — δὲν πᾶς νὰ χαθεῖς;

βόε — κάνω ζευγάρι

χειρε — τὰ δύο σου χέρια

ἀρα — σ' ἀφήνω εὐχὴ καὶ κατάρρα

ζήτω — νὰ σοῦ ζήσει!

ἱερὸν ἡμαρ — ἡ μέρα τοῦ Θεοῦ.

ὕει Ζεὺς — βρέχει ὁ Θεός

τί καινόν; — τί νέα;

κάγκανον — ἔγινε κάγκανο (ἡ δημοτικὴ λέξη ἀπ' τὸ στόμα τῆς μητέρας σου, ἀγνωστῇ σημαίνει: ἔγινε ἐν' ἄχρηστο, καμμένο πράμα — κάγκανο!).

ΣΩΚΡ. Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ